

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

**SJEVERNOATLANTSKI SAVEZ (NATO) I CIVILNO-VOJNA
SARADNJA U ZAŠTITI I SPAŠAVANJU
-magistarski rad-**

Kandidat:
Nermin Makaš
Broj indeksa: 833

Mentor:
Prof.dr. Zlatan Bajramović

Sarajevo, Oktobar 2021. godina

2021

Makaš Nermin

Sjevernoatlantski savez (NATO) i civilno-vojna saradnja u zaštiti i spašavanju

**FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA**
UNIVERZITET U SARAJEVU
MCMXLIX

ODSJEK ZA SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

**SJEVERNOATLANTSKI SAVEZ (NATO) I CIVILNO-VOJNA
SARADNJA U ZAŠTITI I SPAŠAVANJU**
-magistarski rad-

Kandidat:

Nermin Makaš

Broj indeksa: 833

Mentor:

Prof.dr. Zlatan Bajramović

Sarajevo, septembar 2021. godina

Sadržaj

Uvod	4
I. Teorijske osnove rada	6
II. Metodološki okvir rada	8
1. Problem istraživanja	8
2. Predmet istraživanja	8
2.1. Kategorijalno pojmovni sistem	8
3. Ciljevi istraživanja	9
3.1. Naučni cilj	9
3.2. Društveni cilj	9
4. Sistem hipoteza	10
4.1. Generalna hipoteza	10
4.2. Posebne-pojedinačne hipoteze	10
5. Metode istraživanja	10
6. Naučna i društvena opravdanost istraživanja	11
7. Vremensko i prostorno određenje istraživanja	11
III. Sistem zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini	12
1. Zaštita i spašavanja u Bosni i Hercegovini	12
2. Uloga i značaj Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine	15
3. Organizacija Civilne zaštite u Bosni i Hercegovini	16
3.1. Štabovi civilne zaštite	18
3.2. Službe zaštite i spašavanja	19
3.3. Jedinice civilne zaštite	20
IV. Pojam, uloga i zadaće Sjevernoatlantskog saveza (NATO)	21
1. Osnivanje i historijski razvoj NATO-a	21
2. Osnovni sigurnosni zadaci NATO-a	24
3. Proširivanje NATO-a kao novi strateški koncept	28
3.1. Euroatlantsko partnersko vijeće	28
3.2. Partnerstvo za mir	29
4. Uloga NATO-a u Bosni i Hercegovini	33
V. Uloga NATO-a u slučajevima civilnih vanrednih situacija	35
1. Uključenost NATO-a u aktivnost planiranja u slučaju civilnih vanrednih situacija	35
2. Uloga NATO-a i državnih vlasti u zaštiti i spašavanju	37
3. Pomoć u katastrofama izvan granica NATO-a	38
4. Podrška nacionalnim vlastima u civilnim vanrednim situacijama	39

5. Podrška nacionalnim vlastima u zaštiti stanovništva od posljedica upotrebe oružja za masovno uništavanje	39
6. EADRCC – Euroatlantski centar za koordinaciju djelovanja u katastrofama	40
VI. Civilno-vojna saradnja Bosne i Hercegovine i NATO-a u zaštiti i spašavanju	42
1. NATO misije u domenu civilnih intervencija	42
2. Civilno-vojna interakcija	42
2.1. Nivo interakcije	43
2.2. Principi civilno-vojne interakcije	44
2.3. Primjena	45
2.3. Operativno okruženje	46
3. Osnove civilno-vojne saradnje	46
3.1. Definicijai primjena	46
3.2. Načela civilno-vojne saradnje	47
3.3. Odgovornosti	48
3.4. Podrška civilnim akterima i civilnom okruženju	49
3.5. Civilni akteri	49
3.6. Načela civilno-vojne saradnje	50
4. Aktivnosti civilno-vojne saradnje	51
5. Razmjena informacija	53
6. Mehanizmi saradnje Bosne i Hercegovine i NATO-a	53
7. Saradnja Bosne i Hercegovine sa NATO – Partnerstvo za mir	56
7.1. Saradnja Bosne i Hercegovine sa NATO u okviru programa Partnerstvo za mir	56
7.2. Ključna područja saradnje	57
7.2.1. Izgradnju sposobnosti i interoperabilnosti	57
7.2.2. Podrška operacijama i misijama koje vodi NATO	58
7.2.3. Šira saradnja	58
8. Proces planiranja i revizije (Planning and Review Process – PARP) i partnerski ciljevi	59
Zaključak	61
Literatura	64

Uvod

NATO je prepoznao važnost dobro organizovane odbrane kao snažno odvracanje od terorističkih napada i drugih intervencija na tlu drugih država jer bi iskušenje za potencijalnog neprijatelja da napadne bilo daleko veće kada bi znao da je bilo koja članica NATO-a potpuno nepripremljena.

Odgovornost za odbranu i zaštitu i spašavanje u osnovi je nacionalna stvar. NATO strategija je usmjerena u pravcu djelovanja kako bi osigurali da se opće stanje pripravnosti razvija u svim zemljama članicama.

Većina razvijenih država poduzima odgovarajuće mjere ukoliko dođe do vanrednih situacija tako da se može reći da i Bosna i Hercegovina poduzima adekvatne mjere zbrinjavanje žrtava i pružanje blagovremene pomoći u slučaju vanrednih situacija. Bosna i Hercegovina u tom smislu poduzima sve mjere u pogledu zaštite i spašavanja pa i civilno-vojnu saradnju sa NATO. Može se konstatovati kako je u slučaju civilnih vanrednih situacija država ta koja ima odgovornost poduzimanja adekvatnih mjera.

Zbog svoje raznolikosti, tehnike koje promovišu učinkovitu interakciju s jednim tipom učesnika civilno-vojne saradnje često će se razlikovati od onih koje rade s drugim. Neki civilni učesnici saradnje možda ne žele blisko surađivati s vojnim sektorom. Neki nevojni akteri mogu čak izbjeći bilo kakvu interakciju. Promjene će biti stalne i stoga to zahtijeva prije svega sposobnosti NATO-a za civilno-vojnu saradnju da se stalno prilagođavaju svom okruženju i prihvataju širok spektar interakcije. Civilno-vojna saradnja i drugi relevantni ogranci i sposobnosti osoblja, kroz civilno-vojnu interakciju, podržaće vođenje vojne operacije u dogovoru sa nevojnim akterima na sveobuhvatan način. NATO mora uspostaviti kontakte sa nevojnim akterima prije operacija koje će biti pripremljene za misije i operacije. Cilj je uspostaviti mreže i stvoriti međusobno razumijevanje između organizacija kako bi se potakla saradnja tokom misije ili operacije. Idealno bi bilo da vojni i nevojni akteri razviju međusobno razumijevanje i dobre radne odnose prije bilo kakve krize kroz obuku, obrazovanje i druge inicijative.

Svojim ulaskom u proces integracije u NATO, BiH je identificirala članstvo u NATO-u kao jedan od prioriteta njegove vanjske politike. Razne odluke parlamenata, odluke Predsjedništva BiH, generali smjer i prioriteti za provođenje vanjske politike Bosne i Hercegovine, Bijela knjiga o odbrani Bosne i Hercegovine, takođe i drugi dokumenti definisali su članstvo u NATO-u kao strateški cilj.

Saradnja između BiH i NATO saveza odvija se kroz nekoliko mehanizama koji su komplementarni, mada nekad hronološki sukcesivni a nekad i paralelni.

Partnerstvo za mir je prvi mehanizam saradnje uspostavljen između BiH i NATO-a. To je NATO-ov program usmjeren ka stvaranju povjerenja između ovoga saveza i drugih zemalja istočne Evrope i nekadašnjega Sovjetskog saveza. Program teži uspostavljanju međusobne vojne saradnje i regionalne stabilnosti, a uspostavljen je 1994. godine. Obim saradnje određuje svaka država potpisujući Individualni partnerski program.

Bosna i Hercegovina radi na razvoju potpuno profesionalnih oružanih snaga koje su interoperabilne sa NATO snagama i u kojima rade dobrovoljci koji ispunjavaju visoke profesionalne standarde.

I Teorijske osnove rada

Rad opisuje Sjevernoatlantski savez (NATO) i civilno-vojna saradnja u zaštiti i spašavanju. NATO primjenjuje civilno-vojnu saradnju u čitavom spektru operacija, domena i okruženja. Međutim, kako su operativna okruženja različita, naglasak između osnovnih funkcija civilno-vojne saradnje može se promijeniti. Bobene operacije zahtijevaju drugačiji opseg aktivnosti civilno-vojne saradnje u odnosu na operacije stabilizacije ili pružanja pomoći. Načela civilno-vojne saradnje ostaju ista, ali naglasak između osnovnih funkcija može se promijeniti.

Kontekst misije NATO-a može značajno varirati, a zajednička karakteristika mnogim misijama je, međutim, složeni asortiman civilnih aktera koji će biti angažovani na području zajedničkih operacija idalje.

Civilno-vojna interakcija je primarno sredstvo za vojne snage kako da prošire svoje mreže znanja i razviju zajedničko situacijsko razumijevanje civilnog okruženja sa drugim relevantnim akterima u području zajedničkih operacija. Civilno-vojna interakcija omogućava potreban proces angažmana i koordinacije potreban za stvaranje, izgradnju i održavanje odnosa između relevantnih nevojnih i vojnih aktera. Interakcije pomažu u postizanju željenog krajnjeg stanja olakšavajući saradnju u oblastima od zajedničkog interesa i izbjegavajući neželjene negativne posljedice kada rade u istom prostoru kao i nevojni akteri. Interakcije mogu olakšati jedinstvo napora, pomoći u postizanju zajedničkih ciljeva, optimizirati upotrebu dostupnih resursa i pružiti zajedničko razumijevanje. Zbog velike raznolikosti uključenih civilnih aktera, jedinstvo napora može biti nedostižno i može se postići samo usklađivanje napora.

Civilno-vojna saradnja zajednička je funkcija koja sadrži skup sposobnosti integrisanih u pružanje podrške postizanju ciljeva misije i omogućavanje komandovanja NATO-a da efikasno sudjeluju u širokom spektru civilno-vojne interakcije s različitim civilnim akterima. Cilj civilno-vojne saradnje je podržati ciljeve misije uspostavljanjem i održavanjem saradnje sa civilnim akterima u području operacija.

Idealno bi bilo da svi akteri rade na zajedničkom cilju, ali tamo gdje to nije moguće interakcija će osigurati da se aktivnosti za podršku svakom planu što je više moguće usklade, kako bi se izbjegli negativni uticaji na vlastite operacije, kao i na civilne operacije i civilne akcije.

Civilno-vojna saradnja je primjenjiva na sve vrste NATO operacija. Komandanti su dužni procijeniti i analizirati civilno okruženje i primijeniti perspektive prosječnih tema u svim scenarijima prilikom planiranja i izvođenja vojnih operacija. Ova razmatranja uključuju

uvažavanje velikog broja civilnih aktera prisutnih u području operacija. Primjena i profil civilno-vojne saradnje ovise o vrsti operacije, civilnom okruženju i odnosu s civilnim akterima.

Doprinos civilno-vojne saradnje postizanju ciljeva NATO misije je podrška željenim efektima u smislu civilnog okruženja.

Ulaskom u Partnerstvo za mir, Bosna i Hercegovina je dobila mogućnost za bolju saradnju na odbrambenom i planu zaštite, ali je time i preuzela obavezu da se aktivno uključi u rad NATO-ovih tijela za civilno planiranje u kriznim situacijama. Saradnja u području zaštite i spašavanja država članica NATO i država koje su u programu Partnerstva za mir odvija se u sklopu Uprave za civilno planiranje u vanrednim situacijama (CEPD).

II Metodološki okvir rada

1. Problem istraživanja

Problemi u djelotvornosti civilno-vojne saradnje u zaštiti i spašavanju između institucija sigurnosti u Bosni i Hercegovini i NATO-a će se analizirati u ovom radu u smislu učinkovitosti i daljih planova na jačanju saradnje i procesa djelovanja. S tog aspekta problem rada zasniva se na učinkovitosti djelovanja NATO-a i civilno-vojne saradnje u zaštiti i spašavanju.

2. Predmet istraživanja

Predmet rada je civilno-vojna saradnja sa posebnim osvrtom na ulogu NATO saveza u zaštiti i spašavanju ljudi, materijalnih dobara i okoliša od prirodnih i drugih nesreća.

2.1. Kategorijalno pojmovni sistem

Organizacija sjevernoatlantskog ugovora koja se još naziva i Sjevernoatlantski savez, a najčešće korišteni naziv je NATO (od engleskog naziva North Atlantic Treaty Organisation) je međudržavna organizacija vojno-političke prirode kojoj je prvotni cilj bio obrana svojih članica od potencijalne prijetnje koja je proizlazila iz politike i rastućeg vojnog kapaciteta bivšeg Sovjetskog saveza. NATO-ova je bitna i trajna svrha štititi slobodu i sigurnost svih svojih članica političkim i vojnim sredstvima.¹

NATO promoviše demokratske vrijednosti i omogućava članicama da se savjetuju i sarađuju u pitanjima odbrane i sigurnosti kako bi riješili probleme, izgradili povjerenje i, dugoročno gledano, spriječili sukobe.²

Euroatlantski koordinacioni centar za reakcije na katastrofe (EADRCC), je formiran kako bi koordinirao pomoć koju pružaju različite članice i zemlje partneri u područjima pogođenim katastrofama u bilo kojoj od njih. Euroatlantska jedinica za reakcije na katastrofe također se uspostavlja.³

¹ Čehulić, Lidija 2004. NATO i novi međunarodni odnosi. Zagreb: Politička kultura., str. 13

²<https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>, datum pristupa: 16.05.2021.

³ Turković, Biserka 2006. NATO od sigurnosnog saveza do savremenih izazova. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije., str. 78

Zaštita i spašavanje je oblik pripremanja i učešća nosilaca poslova i zadataka zaštite i spašavanja u odgovoru na prirodne ili druge nesreće.⁴

Civilno-vojna saradnja (CIMIC) veza je između vojne misije i civilne dimenzije u području operacija. Važno je razumjeti koji su akteri angažovani u operativnom području i šire.⁵

Civilno-vojna saradnja zajednička je funkcija koja sadrži skup sposobnosti integrisanih u pružanje podrške postizanju ciljeva misije i omogućavanje komandovanja NATO-a da efikasno sudjeluju u širokom spektru civilno-vojne interakcije s različitim civilnim akterima. Cilj civilno-vojne saradnje je podržati ciljeve misije uspostavljanjem i održavanjem saradnje sa civilnim akterima u području operacija.

3. Ciljevi istraživanja

Ciljevi istraživanja pojavljuju se u dva oblika, kao:

- naučni ciljevi;
- društveni ciljevi.

3.1. Naučni cilj

Ciljevi istraživanja zavisit će od nivoa prethodnog saznanja o predmetu i dimenzija svojstava predmeta istraživanja.

Ovo istraživanje u naučnom smislu pružit će određena saznanja o ulozi i načinu funkcionisanja Sjevernoatlantskog saveza (NATO) i civilno-vojna saradnja u zaštiti i spašavanju.

3.2. Društveni cilj

Društveni cilj je da se utvrde mogućnosti i unapređenje civilno-vojne saradnje NATO-a sa zemljama koje imaju partnerske odnose sa Sjevernoatlantskim savezom.

Cilj rada je također ukazati na djelotvornost i dosadašnju realizaciju civilno-vojne saradnje.

⁴Član 2., stav 1. Okvirnog zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 50/08)

⁵<https://www.handbook.cimic-coe.org/3.non-military-actors/>, datum pristupa: 17.05.2021.

4. Sistem hipoteza

4.1. Generalna hipoteza

Uloga Sjevernoatlantskog saveza (NATO) u smislu civilno-vojne saradnje u zaštiti i spašavanju determinirana je zakonskom regulativom, te obavezama Bosne i Hercegovine iz Partnerstva za mir.

4.2. Posebne-pojedinačne hipoteze

Prva posebna hipoteza: Ulaskom u Partnerstvo za mir, Bosna i Hercegovina je dobila mogućnost za bolju saradnju na odbrambenom i planu zaštite.

Druga posebna hipoteza: Saradnja između NATO zemalja našla je svoje mjesto i na polju planiranja za slučaj vanrednih situacija na višegodišnjem nivou, te je ova saradnja proširena tako da obuhvati i zemlje partnere, poput Bosne i Hercegovine.

5. Metode istraživanja

Ovo istraživanje je naučno jer se odvija prema određenoj metodologiji, koristeći naučna saznanja, primjenjujući naučna pravila izrade samog rada, tako da se može govoriti o naučnom značaju.

Dvije su vrste istraživanja koje će biti primjenjene. Ovo istraživanje je po svojoj vrsti teorijsko – empirijsko jer u isto vrijeme upotrebljava naučnu teoriju i društvenu stvarnost.

Opštenaučne metode

- Hipotetičko-deduktivna opštenaučna metoda,
- Statističko opštenaučna metoda.

Metode prikupljanja podataka

- Metod analize (sadržaja) dokumenta,
- Biografska metoda.

6. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

Sa ovim istraživanjem će se stvoriti uvid u trenutno stanje te mogućnosti i perspektive uloge NATO-a i civilno-vojne saradnje u zaštiti i spašavanju.

Ovo istraživanje će doprinijeti mogućnosti da se civilni sektor upozna sa faktorima integracije u saradnju sa nadležnim institucijama koje upravljaju sistemom zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini.

7. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Ovo istraživanje se odnosi na šestomjesečni rad na pregledu stanja Sjevernoatlantskog saveza (NATO) i civilno-vojne saradnje u zaštiti i spašavanju.

III. Sistem zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini

1. *Zaštita i spašavanja u Bosni i Hercegovini*

Većina razvijenih država poduzima odgovarajuće mjere ukoliko dođe do vanrednih situacija tako da se može reći da i Bosna i Hercegovina poduzima adekvatne mjere zbrinjavanje žrtava i pružanje blagovremene pomoći u slučaju vanrednih situacija. Bosna i Hercegovina u tom smislu poduzima sve mjere u pogledu zaštite i spašavanja pa i civilno-vojnu saradnju sa NATO. Može se konstatovati kako je u slučaju civilnih vanrednih situacija država ta koja ima odgovornost poduzimanja adekvatnih mjera. Adekvatne mjere poduzimaju državne institucije, pa je tako i kontrola finansija za te potrebe pod kontrolom državnih institucija nadređenih za poduzimanje mjera u zaštiti i spašavanju.

Imajući u vidu nešto kompleksniju ustavnu strukturu Bosne i Hercegovine, oblast planiranja i finansiranja u slučaju civilnih vanrednih situacija karakterizira nešto drugačiji oblik organizacije i upravljanja ovim sektorom. Tako, po definisanom teritorijalnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine, jedinice lokalne, gradske, kantonalne, entitetske i državne uprave, u okviru svojih prava i obaveza utvrđenih zakonom, uređuju, planiraju, educiraju, organiziraju, finansiraju i provode sistem zaštite i spašavanja.⁶

Sistem zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini podrazumjeva pripremu i učestovanje svih relevantnih subjekata koji učestvuju u zaštiti i spašavanju u slučaju katastrofa i nesreća. Također ovi subjekti učestvuju i u organizovanju, pripremi i sudjelovanju operativnih snaga zaštite i spašavanja kod prevencije, reagovanja na katastrofe te aktivnosti na otklanjanju mogućih uzroka i posljedica katastrofa.⁷

Pojam sistem zaštite i spašavanja je termin koji se ustalio u međunaronoj komunikaciji u nedavnoj prošlosti, pa je tako postepeno našao svoju upotrebu i u Bosni i Hercegovini. Ova oblast je bila znatno poznatija u našem regionu kao sistem općenarodne odbrane i društvene samozaštite.⁸

⁶ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 5., dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.

⁷ Dujović, Jagoš 2006. Rukovođenje i upravljanje sistemima sigurnosti, Sarajevo: Fakultet političkih nauka., str. 56

⁸ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 5., dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.

S obzirom da je pojam zaštite i spašavanja izmjenjen prilikom uvažavanja demokratskih promjene, mnoge institucije koje rade na prevenciji i učestvuju u otklanjanju istih primjenjuje termin civilne zaštite.⁹

Pojam sistem zaštite i spašavanja nalazi svoju upotrebu u institucijama na državnom nivou koje su uspostavljene u cilju koordinacije rada postojećih entitetskih agencija civilne zaštite, odnosno izgradnje kompleksnog i sveobuhvatnog sistema zaštite i spašavanja.¹⁰

Okvirnim zakonom o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u Bosni i Hercegovini okvirno se uređuje zaštita i spašavanje ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u Bosni i Hercegovini, i to:¹¹

- a) realizacija međunarodnih obaveza i saradnja u provođenju zaštite i spašavanja, odnosno civilne zaštite;
- b) nadležnosti institucija i organa Bosne i Hercegovine u oblasti zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u Bosni i Hercegovini;
- c) koordinacija djelovanja institucija i organa Bosne i Hercegovine, entitetskih uprava civilne zaštite i nadležnog organa za civilnu zaštitu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine;
- d) Operativno – komunikacijski centar Bosne i Hercegovine – 112;
- e) donošenje i usklađivanje planova i programa zaštite i spašavanja od prirodnih ili drugih nesreća;
- f) javno informiranje i odnosi sa javnošću;
- g) finansiranje;
- h) Dan zaštite i spašavanja – civilne zaštite Bosne i Hercegovine.

Zaštita i spašavanje je oblik pripremanja i učešća nosilaca poslova i zadataka zaštite i spašavanja u odgovoru na prirodne ili druge nesreće.

Civilna zaštita je planski organiziran dio sistema zaštite od prirodnih ili drugih nesreća koja obuhvata organiziranje, pripremanje i učešće građana, preduzeća i drugih pravnih lica i profesionalnih službi, organizacija i udruženja na zaštiti i spašavanju ljudi, materijalnih

⁹ Kržalić, Armin 2010. Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Sarajevo: Centar za sigurnosne studije – BiH., str. 5

¹⁰ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 5., dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf datum pristupa: 11.05.2021.

¹¹ Član 1. Okvirnog zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 50/08)

dobara i okoliša od prirodnih ili drugih nesreća, te njihovih posljedica. Civilna zaštita je humanitarne i nevojne prirode.

Prirodna nesreća je događaj koji je uzrokovan iznenadnim djelovanjem prirodnih sila, sa ili bez čovjekovog uticaja, koji ugrožava zdravlje ili život ljudi, životinja, uzrokuje štetu na materijalnim dobrima i okolišu.

Druge nesreće podrazumijevaju nesreće prirodnog porijekla ili nesreće koje je uzrokovao čovjek, konkretnog naziva, koje nisu obuhvaćene nijednom drugom klasifikacijom, kao što su: rudarske nesreće, epidemije zaraznih bolesti, avionske nesreće, željezničke nesreće, tehničko-tehnološke nesreće, posljedice terorističkih aktivnosti, neposredne ratne opasnosti i slično.

Katastrofa je ozbiljan poremećaj funkcioniranja zajednice ili društva izazvan široko rasprostranjenim ljudskim, materijalnim, ekonomskim ili gubicima u okolišu koji prevazilaze sposobnost pogođene zajednice ili društva da se njima bave upotrebom vlastitih resursa. Ona je rezultat kombinacije opasnosti, uvjeta ranjivosti i nedovoljnih kapaciteta ili mjera da se smanji potencijalno negativna posljedica tog rizika.

Zaštita i spašavanje je od posebnog javnog interesa za Bosnu i Hercegovinu. Sva fizička i pravna lica u Bosni i Hercegovini dužna su provoditi ličnu i uzajamnu zaštitu, pružati pomoć i spašavati ljudske živote, materijalna i druga dobra na osnovu lične svijesti, savjesti, relevantnih propisa i u skladu sa svojim mogućnostima i sposobnostima.¹²

Institucije i organi Bosne i Hercegovine, entiteta i Brčko Distrikta BiH, u okviru svojih nadležnosti u oblasti zaštite i spašavanja provode zaštitu i spašavanje po principu subsidiarnosti.¹³

Oružane snage Bosne i Hercegovine pružaju pomoć civilnim organima u reagiranju na prirodne ili druge katastrofe i nesreće u skladu sa Zakonom o odbrani Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br. 88/05).¹⁴

Institucije i organi Bosne i Hercegovine osiguravaju usklađenost, transparentnost i otvorenost sistema zaštite i spašavanja prema javnosti s ciljem ostvarivanja sigurnosti stanovništva i učešća u provođenju mjera zaštite i spašavanja utvrđenih ovim zakonom.¹⁵

¹² Član 3., stav 2. Okvirnog zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 50/08)

¹³ Član 3., stav 3. Okvirnog zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 50/08)

¹⁴ Član 3., stav 4. Okvirnog zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 50/08)

¹⁵ Član 3., stav 5. Okvirnog zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 50/08)

Sve mjere zaštite i spašavanja od prirodnih ili drugih nesreća planiraju se, organiziraju i provode u skladu s principima međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog prava o zaštiti ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća, kao i preuzetim međunarodnim obavezama.¹⁶

2. Uloga i značaj Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine

U Bosni i Hercegovini je Ministarstvo sigurnosti nadležno za koordiniranje u oblasti zaštite i spašavanja. Ova nadležnost dodjeljena je navedenom ministarstvu odlukom Vijeće ministara Bosne i Hercegovine 2003. godine. Ministarstvo sigurnosti, kroz Sektor za zaštitu i spašavanje, obavlja stručne i sve druge administrativne poslove u oblasti zaštite i spašavanja. Sektor za zaštitu i spašavanje sačinjavaju tri odsjeka (Odsjek za međunarodnu saradnju i koordinaciju, Odsjek za strateško planiranje, mjere zaštite ispašavanja i Odsjek za strukturu i obuku) i Operativno-komunikacijski centar BiH - 112. Kroz Sektor za zaštitu i spašavanje unaprijeđena je koordinacija svih struktura sistema zaštite i spašavanja Bosne i Hercegovine kao i međudržavna koordinacija sa susjednim državama i uspostavljeni uvjeti za brz i neometan prelazak granice snaga i sredstava zaštite i spašavanja prilikom traženja i pružanja međunarodne pomoći u slučaju prirodnih ili drugih nesreća.¹⁷

Evidentno je kako je uspostavom Ministarstva sigurnosti i davanja u nadležnost koordinacije zaštite i spašavanja utvrđen redosljed i odgovornost djelovanja u slučaju prirodnih ili drugih nesreća. Također je važno napomenuti da je 2008. godine donešen Okvirni zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u Bosni i Hercegovini.

Na ovaj način data je mogućnost da Bosna i Hercegovina posredstvom nadležnih institucija, izgrađenom strukturom za zaštitu i spašavanje, može ispuniti zadate međunarodne obaveze, doprinijeti većoj sigurnosti i zaštitu građana Bosne i Hercegovine i široj regionalnoj sigurnosti od uticaja prekograničnih rizika prirodnih ili drugih nesreća.¹⁸

U skladu sa članom 16. Okvirnog zakona, na državnom nivou osnovano je Koordinacijsko tijelo Bosne i Hercegovine, stručno operativno tijelo Vijeća ministara, te kao što i sam njegov naziv upućuje, ono ima primarno koordinacijsku ulogu na državnom nivou i koordinira aktivnostima zaštite i spašavanja na cijelom području BiH, dok su niži nivoi zaduženi za

¹⁶Član 3., stav 5. Okvirnog zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 50/08)

¹⁷ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 9, dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.

¹⁸Ibid., str. 9

rukovođenje. Sačinjava ga 9 članova Vijeća ministara BiH, po 5 članova predstavnika entitetskih vlada i 2 člana predstavnika Vlade Brčko distrikta.¹⁹

Također je važno napomenuti da su zaključeni bilateralni sporazumi sa Hrvatskom, Sjevernom Makedonijom i Crnom Gorom, a vezani su za saradnju u oblasti zaštite i spašavanja i utvrđivanje standarda i operativnih procedura prelaska granice u slučaju prirodnih ili drugih nesreća

Predstavnici Bosne i Hercegovine su posredstvom Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine sudjelovali na međunarodnim seminarima i vježbama zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini i inostranstvu, također su učestvovali u aktivnostima koje je organizovao NATO, te su učestvovali i drugim značajnim aktivnostima koji doprinose izgradnji boljeg sistema zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini.

Kako bi se ostvario što bolji sistem zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini te kako bi se ostvarila što bolja saradnja između Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine i Ministarstva odbrane Bosne i Hercegovine na polju zaštite i spašavanja, potpisan je Sporazum o saradnji u oblasti reagovanja na prirodne i druge nesreće. Potpisivanje navedenog sporazuma značajno je jer je također utvrđena saradnja u pogledu angažovanja Oružanih snaga Bosne i Hercegovine za potrebe pružanja pomoći civilnim organima u reagovanju na prirodne ili druge nesreće.

3. Organizacija Civilne zaštite u Bosni i Hercegovini

Kao i u većini država u svijetu i okruženju Bosna i Hercegovina je kao dio vladinog sigurnosnog sektora u cjelokupnom sistemu zaštite i spašavanja uspostavila Civilnu zaštitu koja djeluje planski, te predstavlja organizirani dio sistema zaštite od prirodnih i drugih nesreća.

Djelovanje Civilne zaštite podrazumjeva organizaciju, potom pripremu i učešće građana i drugih subjekata na zaštiti i spašavanju ljudi, materijalnih dobara i životne sredine od elementarnih nepogoda i drugih nesreća.²⁰

Pored svog preventivnog djelovanja, civilna zaštita ima značajnu ulogu u kriznim situacijama,

¹⁹ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 9, dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.

²⁰ Huseinbašić, Čamil 2007. Civilna zaštita u sistemu sigurnosti, Sarajevo: Fakultet političkih nauka Sarajevo., str. 45

kao što su prirodne i tehničko-tehnološke nesreće, različiti vojni konflikti i druge nesreće.²¹Osnovna obilježja krize su velika ugroženost, nesigurnost i pritisak vremena.

Navedeni faktori su veliki izazov za uobičajen, rutinski model djelovanja državnih službenika gdje je, prije svega, riječ o formalnim i vremenski zahtijevnim postupcima. Odlučivanje u krizi traži prilagođavanje službeničke strukture i kulture, a jedna od tih prilagodbi trebala bi biti centraliziranje odlučivanja. Krize, bez obzira na svoje razloge, obično trebaju snažno vodstvo i odlučnost, ponekad i posebno krizno zakonodavstvo, a ozbiljan su izazov za autentičnost demokratije.²²

Civilna zaštita u Bosni i Hercegovini je prije donošenja Zakona o ministarstvima i drugim tijelima uprave u Bosni i Hercegovini,²³bila organizovana na nivou entiteta, što je bilo uređeno Dejtonskim uređenjem Bosne i Hercegovine od 1995. godine. Sistem zaštite i spašavanja na državnom nivou uspostavljeni su nakon što je formirano Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine 2003. godine, tj. njegove organizacijske jedinice (Odsjeka, a nakon nekog vremena Sektora za civilnu zaštitu), odnosno sadašnjeg Sektora za zaštitu i spašavanje. Oblast civilne zaštite u Federaciji BiH regulisana je Ustavom Federacije BiH kao i donesenim ostalim potrebnim propisima, koji su objavljeni u Zbirci propisa početkom 2007. godine.²⁴ Pored usvojenih propisa donešeni su i drugi zakoni koji tretiraju oblast zaštite i spašavanja. Ti zakoni su Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća u Federaciji BiH.²⁵Također u Republici Srpskoj, pored Ustava Republike Srpske, usvojeni su i Zakon o civilnoj zaštiti,²⁶ kao i 13 zakona iz različitih oblasti. Oblast civilne zaštite u Brčko Distriktu regulisan je Statutom Brčko Distrikta BiH, uz 8 dodatnih zakona (npr. o zdravstvenoj zaštiti, životnoj sredini, zaštiti prirode, vode, zraka i dr.).²⁷

Veoma veliku važnost za Bosnu i Hercegovinu i uspostavu sistema zaštite i spašavanja ima Okvirni zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća. Navedenim zakonom se uređuju, utvrđuju nadležnosti organa i institucija Bosne i Hercegovine u oblasti međunarodne saradnje kao i međusobne saradnje i koordinacije,

²¹ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 7, dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.

²²Ibid., str. 7

²³ Službeni glasnik BiH, broj 05/03 i 42/03.

²⁴ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 7, dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.

²⁵ Službene novine Federacije BiH, broj 39/03, 22/06 i 43/10.

²⁶ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 26/02.

²⁷ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 8, dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.

saradnje i koordinacije sa entitetskim upravama civilne zaštite i nadležnim organom za civilnu zaštitu Brčko distrikta, što do sada nije bilo slučaj.

U oblasti civilne zaštite Bosna i Hercegovina je ostvarila članstvo u međunarodnim organizacijama i institucijama iz oblasti zaštite i spašavanja, i to:

- Međunarodnoj organizaciji civilne odbrane – ICDO,
- Inicijativi za pripravnost i prevenciju katastrofa Regionalnog centra za saradnju – DPPI,
- Vijeću jugoistočne Europe za civilno – vojno planiranje za vanredne situacije CMEPSEE,
- Partnerstvu za mir – Euroatlanskom partnerskom vijeću i Komitetu za civilnu zaštitu i institucijama koje iz njega proizilaze.²⁸

3.1. Štabovi civilne zaštite

U Bosni i Hercegovini na entitetskom nivou i Brčko Distriktu se organizuju štabovi civilne zaštite koji upravljaju aktivnostima zaštite i spašavanja. Štabovi civilne zaštite na svim nivoima se formiraju kao operativno stručni organi. Kada je u pitanju teritorija Federacije Bosne i Hercegovine onda se može reći kako se u Federaciji Bosne i Hercegovine formiraju štabovi za navedenu teritoriju. Na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine se formiraju štabovi civilne zaštite na nivou kantona i općina. Također na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine se mogu prema potrebama formirati štabovi civilne zaštite u pravnim subjektima i mjesnim zajednicama.

U Republici Srpskoj štabovi se, kao operativno-stručni organi, formiraju na nivou grada/općine i nivou entiteta.²⁹

Pored navedene organizacije u entitetima štab civilne zaštite se formira i u Brčko Distriktu za područje Brčko Distrikta. Na teritoriji Brčko Distrikta se formiraju štabovi pri mjesnim zajednicama i prema potrebi pri pravnim subjektima.

Važno je napomenuti kako štab civilne zaštite ne postoji na državnom nivou, tj. ne postoji štab civilne zaštite za koji je nadležno neko državno tijelo koje je u lancu nadležno za koordinaciju svim štabovima na entitetskim nivoima i Brčko Distriktu.

²⁸ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 12, dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.

²⁹Ibid., str. 20

Bez obzira na kojem nivou bili osnovani, štabovi svoje funkcije ostvaruju povremeno, a u vremenu kada se proglasi nastanak prirodne ili druge nesreće, u vršenju svoje nadležnosti štab civilne zaštite funkcionira stalno do okončanja tog događaja. Štab se sastoji od: komandanta, načelnika i članova štaba.³⁰ Kada je u pitanju komandovanje štabovima civilne zaštite na entitetskim nivoima onda se može reći kako funkciju komandanta štaba civilne zaštite na entitetskom nivou ili Brčko Distriktu obavlja premijer ili zamjenik premijera vlade. Na nivou općine tu funkciju obavlja načelnik ili zamjenik načelnika općine. Funkciju načelnika profesionalno obavljaju na entitetskom nivou direktori uprava civilne zaštite, a na općinskom nivou službenik iz službe civilne zaštite. Kada je u pitanju postavljanje i razrješavanje štabova civilne zaštite onda se može reći kako štabove na entitetskom nivou postavlja i razrješava entitetska vlada. Popunjenost štabova vrši se iz resornih ministarstava, organa uprave i javnih preduzeća. Na nižim nivoima to mogu biti profesionalci općinskih službi, policijskih uprava, vatrogasnih društava, preduzeća, Crvenog krsta/križa i drugih organizacija.³¹

3.2. Službe zaštite i spašavanja

U cilju uspostavljanja učinkovitijeg sistema zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini pristupilo se osnivanju službi zaštite i spašavanja u organizacionoj strukturi civilne zaštite. Službe zaštite i spašavanja u organizacionoj strukturi civilne zaštite imaju svoje nadležnosti i spektar djelovanja.³² Radi se o subjektima koji su osnovani za određene oblasti i to im je osnovna djelatnost, u udruženjima građana ili kao samostalne službe zaštite i spašavanja, da im je osnovna djelatnost ili dio djelatnosti od značaja za zaštitu i spašavanje, da raspolažu kadrovima koji su stručno obučeni i osposobljeni za vršenje poslova iz nadležnosti službe koja se formira, da su materijalno-tehnički opremljeni, da imaju planska dokumenta i iskustvo za vršenje redovnih poslova u svojoj djelatnosti, pa je sasvim logično da su najpozvaniji za poslove zaštite i spašavanja.³³

Najčešće organizovane službe zaštite i spašavanja su: komunalne službe, zdravstvene službe u okviru zdravstvenih ustanova, veterinarske službe, hidrometeorološke, seizmološke službe, gorske službe spašavanja i druge službe koje odredi nadležni organ koji upravlja zaštitom i

³⁰ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 20, dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.

³¹ Ibid., str. 21

³² Huseinbašić, Ćamil 2009, Upravljanje sistemom zaštite i spašavanja. Sarajevo: Jordan Studio., str. 63

³³ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 25, dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.

spašavanjem, Dodatni kapaciteti civilne zaštite pronađeni su u privrednim društvima, naročito kod onih društava koja obavljaju djelatnost iz člana 32. Zakona o zaštiti i spašavanju, a isto tako i kod kapaciteta javnih kompanija i drugih pravnih lica, vladinih i nevladinih organizacija itd.³⁴Potrebno je naglasiti da važnu ulogu u zaštiti i spašavanju imaju i službe hitne pomoći, profesionalne vatrogasne jedinice i dobrovoljna vatrogasna društva, Crveni krst/križ, policijske snage, Oružane snage BiH i druge.

I pored toga što je u Bosni i Hercegovini organizovan sistem zaštite i spašavanja posredstvom civilne zaštite može se reći kako ovaj kapacitet koji djeluje nije u potpunosti funkcionalan te nije na pravi način objedinjen radi jedinstvenog djelovanja na području cijele teritorije u Bosni i Hercegovini.

3.3. Jedinice civilne zaštite

Na teritoriji Bosne i Hercegovine se osnivaju i jedinice civilne zaštite, a njihovo osnivanje je određeno zakonima koji su uspotavljeni na entitetskim nivoima te Brčko Distrikta. Zakoni kojima je uređeno osnivanje jedinica civilne zaštite odnose se na zaštitu i spašavanje stanovništva i materijalnih dobara.

Uloga jedinica civilne zaštite ogleda se u neposrednom angažovanju na izvršavanju zadataka zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, te otklanjanju posljedica nastalih djelovanjem tih nesreća. Ove jedinice osnivaju se kao jedinice za opće i specijalizirane namjene, a na osnovu Procjene ugroženosti. Procjenu ugroženosti izrađuje Federalna uprava civilne zaštite za područje Federacije BiH, Republička uprava za područje Republike Srpske, kao i kantoni i općine za svoja područja.³⁵

³⁴ Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., str. 25, dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.

³⁵ Ibid., str. 29

IV. Pojam, uloga i zadaće Sjevernoatlantskog saveza (NATO)

1. Osnivanje i historijski razvoj NATO-a

Organizacija Sjevernoatlantskog pakta (NATO ili OTAN na francuskom - L'Organisation du Traité de l'Atlantique du Nord) je regionalna sigurnosna organizacija uspostavljena nakon potpisivanja Sjevernoatlantskog ugovora u Washingtonu aprila 1949. Početni članovi bili su Belgija, Danska, Francuska, Island, Italija, Kanada, Luksemburg, Holandija, Norveška, Portugal, Sjedinjene Američke Države Amerika i Velika Britanija.³⁶

U preambuli Ugovora o uspostavljanju NATO-a utvrđeno je da stranke „Udruže napore za kolektivnu odbranu i za očuvanje mira i sigurnost“, a okupljaju ih zajedničke vrijednosti, sloboda, zajednička baština i civilizacija njihovih naroda, utemeljeni na principima demokratije, ličnih sloboda i vladavina zakona.³⁷

Pedeset godina nakon formiranja NATO-a teško je i zamisliti da ova organizacija nije oduvijek imala kompleksnu vojnu i političku strukturu koja je glavno obilježje njegovog procesa odlučivanja. Kada je Savez osnovan Vašingtonskim sporazumom aprila 1949. godine, karakterisala ga je veoma mala politička struktura i još manja vojna formacija.³⁸

Prve organizacijske strukture bile su uspostavljene Vašingtonskim sporazumom. Članom 9. osnovano je vijeće koje je postalo poznato kao Sjevernoatlantsko vijeće (NAC), vodeće političko tijelo koje donosi odluke unutar Saveza. Prvobitno je bilo sastavljeno od ministara vanjskih poslova zemalja članica, sa ovlaštenjima da “po potrebi uspostavlja pomoćna tijela”.³⁹

Vijeće je naročito bilo zainteresovano da “momentalno osnuje odbrambeni komitet koji će određivati mjere za primjenu Člana 3. (održavati i razvijati individualne i kolektivne kapacitete za odbranu od napada) i Člana 5. (vojni napad na jednu ili više članica smatrat će se napadom na sve).” Komitet odbrane, sastavljen od ministara odbrane ili njihovih predstavnika, osnovan je na prvom sastanku NAC-a održanom 17. septembra 1949. godine. Vijeće je također dalo uputstvo novom Komitetu odbrane da osnuje pomoćna tijela za pitanja odbrane: Vojni komitet sastavljen od šefova odbrane zemalja članica, Stalnu grupu, tronacionalno izvršno tijelo Vojnog komiteta sa predstavnicima Francuske, Velike Britanije i

³⁶ Rudolf, Davorin 2007. *Budućnost NATO-a*, Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, No. 14., str. 131

³⁷ The North Atlantic Treaty, <http://www.nato.int/docu/basicxt/treaty.htm>, datum pristupa: 17.05.2021.

³⁸ Turković, Bisera 2006. *NATO od sigurnosnog saveza do savremenih izazova*. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije., str. 5

³⁹Ibid., str. 5

Sjedinjenih Američkih Država; kao i pet komiteta poznatih kao Regionalna grupa za planiranje (sjeverna Evropa, zapadna Evropa, južna Evropa/zapadni Mediteran, Sjedinjene Države/Kanada, i Sjeveroatlantski okean) za utvrđivanje stanja vezanog za kontrolu uvoza naoružanja u svakom od navedenih regiona.⁴⁰

Uz sve parole o demokraciji, NATO ostaje, i tako će se razvijati u skoroj budućnosti, prije svega kao snažna vojna organizacija. Naravno, prije svega radi ostvarivanja političkih ciljeva.⁴¹

Iako nigdje nije navedeno u Ugovoru, Organizacija je zapravo osnovana zbog rastuće prijetnje sukoba sa Sovjetskim Savezom. Glavni strateški sukobi dogodili su se zbog Nijemačke i Rusije jer su imali iste teritorijalne težnje na Istoku Europe. Zapadnoeuropske države bile su preslabe da kontrolišu ovo područje, te stoga je bilo neophodno zadržati američko vojno i političko prisustvo u Europi po svaku cijenu.⁴²

Ideološka i praktična preteča NATO pakta bili su Truman Doktrina (ekonomska i vojna pomoć zemljama koje su bile ugrožene komunizam, ali težio zapadnim demokratskim vrijednostima), Marshallov plan (ekonomska pomoć europskim saveznicima) i takozvana strategija suzbijanja (Američka prijetnja upotrebom sile za odvracanje komunizma i vojna pomoć ugroženim zemljama).⁴³

Vrhovni organ NATO-a je Vijeće NATO-a, u kojem su sve države članice zastupljene. Takođe su nadležni mnogi civilni i vojni odbori sigurnosnih aspekata.⁴⁴

Raspuštanje protivničkog Varšavskog sporazuma nije rezultiralo NATO-ovim raspadanjem. Kao odgovor na to, NATO je bio podložan nekim organizacionim prilagodbama na osnovu novonastalih okolnosti. Na primjer, 1991. godine Sjevernoatlantska saradnja Vijeće (NACC) je osnovano i okupilo sve članice NATO-a i bivše članice Varšavskog sporazuma (uključujući sve sovjetske države nasljednice). Bilo je predviđena kao konsultativni forum za politička i sigurnosna pitanja.⁴⁵

Kako navodi Ćurak, „NATO će se transformirati sukladno izazovima epohe ili će nestati sa scene. To nije bio nimalo lak zadatak jer rizici proistekli iz raspada sovjetske imperije (proliferacija, migracije, traficing, međudržavne napetosti između postsovjetskih republika,

⁴⁰ Turković, Bisera 2006. NATO od sigurnosnog saveza do savremenih izazova. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije., str. 5

⁴¹ Rudolf, Davorin 2007. Budućnost NATO-a, Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, No. 14., str. 138

⁴² Cvrtila, Vlatko 2004. Hrvatska i NATO. Zagreb: Centar za politološka istraživanja., str. 17

⁴³ Ibid., str. 19

⁴⁴ Bennet, A. Leroy, Oliver, K. James 2004. Međunarodne organizacije, Načela i problemi. Zagreb: Politička kultura., str. 121

⁴⁵ Rudolf, Davorin 2007. Budućnost NATO-a, Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, No. 14., str. 132

nacionalizam, secesionizam, kavkaski etnički katan) stajali su kao težak izazov nasuprot četirima decenijama jasnog pozicioniranja ruskog komunističkog bloka kao unilateralnog vojnog i ideološkog izazova.“⁴⁶

Godine 1994. u okviru programa je uspostavljen Program partnerstva za mir. Partnerstvo se temelji na zamahu saradnje između članova NACC-a i preostalih članova Organizacije za europsku sigurnost i saradnju (OSCE). Partnerstvo za mir bavi se praktičnim pitanjima vojne saradnje. Svaka država partner ispunjava sljedeće obaveze: očuvanje demokratskog društava i održavanje principa međunarodnog prava, ispunjavanje obaveza iz Povelje UN-a i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima u dobroj vjeri i poštujući postojeće granice.⁴⁷

Od Saveza uspostavljenog radi zaštite Europe od sovjetske invazije tenkovima NATO se transformirao u „ekspedicionu alijansu spremnu za raspoređivanje izvan Europe u odbrani slobode.“⁴⁸ U tu svrhu NATO je jačanje svoje saradnje proširio i sa zemljama pacifičkog regiona.

NATO takođe ima humanitarnu ulogu, pruža usluge humanitarne pomoći prirodne katastrofe, priprema odbranu od „internet terorizma“ i teži da postane forum za donošenje odluka koji će se ticati sigurnosnih pitanja (i takođe postaju analitički instrument društveno-ekonomskih uslova).⁴⁹

Što se tiče novih država članica, najzanimljivije je pitanje troškova pristupanja. Pretežno su vođene rasprave u vezi s novim državama članicama brinu o novcu. Vlasti su izbjegavale takve rasprave zbog poteškoća povezanih s proračunom troškova.

Opstanak NATO-a pod izmijenjenim okolnostima, bez ikakve istočne prijetnje rezultirao je uspostavljanjem i upornošću prije raspada Varšavskog ugovora, može se opravdati sljedećim razlozima, na primjer:⁵⁰

- države članice NATO-a međusobno saraduju i ne ulaze u sukobe;
- NATO je preuzeo odgovornost za europsku sigurnost u cjelini i pruža pomoć zemljama u tranziciji da svoje sisteme prilagode novim zahtjevima;
- Države članice dijele zajedničke vrijednosti: ljudska prava, lične slobode i mir;
- NATO je takođe politička organizacija;

⁴⁶ Ćurak, Nerzuk 2010. „NATO, znaš li svoj dug?“ u Demokracija i sigurnost u jugoistočnoj Evropi, Atlantska inicijativa, god I, br. 1, str. 12

⁴⁷ Degan, Vladimir 2006. Međunarodno pravo, Second revised edition. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci., str. 476

⁴⁸ Kurečić, Petar 2008. Usporedba geopolitičkog značenja post-hladnoratovskih krugova proširenja NATO-a, Suvremene teme: međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti, Vol. 1 No. 1, str. 92

⁴⁹ Čehulić, Lidija 2003. Euroatlantizam. Zagreb: Politička kultura., str. 78

⁵⁰ Rudolf, Davorin 2007. Budućnost NATO-a, Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, No. 14., str. 133

- NATO štiti europski i svjetski ekonomski sistem, stabilizuje se neprijateljska područja i promoviše demokratski poredak;
- NATO je veza između SAD-a i Evrope;
- NATO je garant demokratije i države blagostanja u Evropi; Zapadnjački Evropske zemlje nisu trebale izdvajati značajne odbrambene troškove;
- NATO je promovisao demokratizaciju u zemljama u tranziciji;
- NATO je odgovoran za stabilizaciju na Balkanu;
- Glavne odluke donose se sporazumom svih članova; pristupanje NATO-u ne podrazumijeva gubitak suvereniteta;
- Promoviše se model civilnih i vojnih odnosa kako bi se smanjivala potencijalna militarizacija društva.
- Pristupanje NATO-u dozvoljeno je samo zemljama s visokim nivoom poštovanja za ljudska prava i ličnu slobodu;
- Savremena borba protiv terorizma do uspjeha će dovesti samo kroz zajedničke aktivnosti i organizovane akcije;
- Nakon pristupanja NATO-u, manje zemlje znatno povećavaju svoju nacionalnu sigurnost.

2. Osnovni sigurnosni zadaci NATO-a

Osnovna i trajna svrha NATO-a, formulisana Vašingtonskim sporazumom, jest da osigura političkim i vojnim sredstvima slobodu i sigurnost svih svojih članica. Bazirana na zajedničkim vrijednostima demokratije, ljudskih prava i vladavine zakona, Alijansa od svog osnivanja stremi da osigura trajni mir i red u Evropi.⁵¹

NATO pored toga što stvara sigurnost za članice i njihovu odbranu također i doprinosi miru i stabilnosti. Doprinos miru i stabilnosti podrazumjeva težnje da se stvori stabilno okruženje izvan geografskih prostora koje podrazumjeva prostor djelovanja Sjevernoatlantskog sporazuma. NATO djeluje kroz partnerstvo i operacije upravljanja u krizama.⁵²

Vodeći princip po kojemu Alijansa radi je zajedničko požrtvovanje i uzajamna saradnja između suverenih država u podršci nedjeljivosti sigurnosti za sve članice. Solidarnost i kohezija unutar Alijanse, kroz dnevnu kooperaciju i u političkoj i u vojnoj sferi, garantira da

⁵¹ Turković, Bisera 2006. NATO od sigurnosnog saveza do savremenih izazova. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije., str. 10

⁵² Vukadinović, Radovan i dr. 2006. NATO u međunarodnim odnosima. Zagreb: FPZG., str. 79

ni jedna pojedinačna članica nije prinuđena osloniti se samo na svoje nacionalne napore u rješavanju osnovnih sigurnosnih izazova. Bez oduzimanja prava i obaveza zemljama članicama, koje proistječu iz suvereniteta na polju odbrane, Alijansa im omogućava da kroz kolektivni napor postignu esencijalne ciljeve na polju nacionalne sigurnosti.⁵³

U strategiji NATO-a definisani su ključni sigurnosni zadaci. Tako je u strategiji navedeno ono što je ključno u pogledu ciljeva NATO-a te niz uputstava o političkim i vojnim sredstvima za postizanje ciljeva. Također u skladu sa promjenama u okruženju, pojavama novih prijetnji globalnom okruženju moguće je i neophodno prilagođavati strategije koje postavlja NATO. Kakva bi bila organizacija koja bi djelovala kruto prema ciljevima strategije, a zanemarila nove pojave u svijetu i na taj način dala priliku neprijateljskim namjerama da dođu do svojih ciljeva. Isto je u pogledu nesreća i katastrofa.

Strateški koncept, prvi put objavljen 1991. godine, dramatično je odstupao od prethodnih dokumenata i po sadržaju i po formi. Održavao je sigurnost svojih članica kao NATO-ovu fundamentalnu svrhu, u kombinaciji sa specifičnim obavezama prema poboljšanju i proširenju sigurnosti za Evropu kao cjelinu kroz partnerstvo i u kooperaciji sa bivšim protivnicima. Osim toga, izdat je kao javni dokument, otvoren za diskusije i komentare parlamenata, sigurnosnih eksperata, novinara i šire javnosti. Strateški koncept revidiran je u 1999. godini, obavezujući saveznike ne samo na zajedničku odbranu nego i na mir i stabilnost šireg euroatlantskog područja. Sadržava slijedeće političke elemente:⁵⁴

- širok pristup sigurnosti, obuhvatajući političke, ekonomske, socijalne i ljudske faktore, kao i odbrambenu dimenziju Alijanse,
- jaku predanost transatlantskim relacijama,
- održavanje vojnih kapaciteta Alijanse kako bi se osigurala efektivnost vojnih operacija,
- razvoj evropskih sposobnosti u okviru Alijanse,
- održavanje adekvatne strukture i procedura za prevenciju konflikta i upravljanje u kriznim situacijama,
- efektivno partnerstvo sa zemljama nečlanicama NATO-a bazirano na saradnji i dijalogu,
- proširenje Alijanse i otvaranje vrata prema potencijalnim novim članicama,

⁵³ Turković, Bisera 2006. NATO od sigurnosnog saveza do savremenih izazova. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije., str. 10

⁵⁴ Ibid., str. 10

- kontinuirano zalaganje prema kontroli dalekodometnog naoružanja, razoružavanja i sporazum o neproliferaciji.

Danas je područje Sjevernoatlantskog saveza sigurno i stepen prijetnje napada na teritoriju NATO-a je nizak. To je historijski uspjeh za politike robusne odbrane, euroatlantskih integracija i aktivnog partnerstva koji su vodili NATO više od pola vijeka.

Međutim, konvencionalna prijetnja se ne može zanemariti. Mnoge regije i zemlje širom svijeta svjedoče stjecanju značajnih, savremenih vojnih sposobnosti sa posljedicama po međunarodnu stabilnost i Euroatlantsku sigurnost koju je teško predvidjeti. To uključuje širenje balističkih projektila, što predstavlja stvarnu i rastuću prijetnju za područje NATO saveznika.

Širenje nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništavanje, i njihova sredstva isporuke, prijete nesagledivim posljedicama za globalnu stabilnost i prosperitet. Tokom naredne decenije, širenja će biti najviše aktuelna u nekim regijama na svijetu.

Terorizam predstavlja direktnu prijetnju sigurnosti građana u NATO-a zemljama, a šire na međunarodnu stabilnost i prosperitet. Ekstremističke grupe se i dalje šire na i unutar područja od strateškog značaja za Savez i moderna tehnologija povećavaju prijetnju i potencijalni utjecaj terorističkih napada, posebno ako bi teroristi stekli nuklearne, hemijske, biološke ili radiološke sposobnosti. Zbog svega navedenog je veoma važno da NATO širi partnerstvo sa ostalim državama.

Partnerstvo i saradnja sa ostalim zemljama, saradnja sa ostalim regionalnim i međunarodnim organizacijama poput Ujedinjenih naroda (UN), kao i strateško partnerstvo koje izrasta između NATO-a i Evropske unije, doprinose uspostavljanju obostrano jačih i komplementarnih odnosa kao i efektivnijoj prevenciji konflikata i kriznog upravljanja. Specifični zadaci Alijanse su, također, opisani u Strateškom konceptu.⁵⁵ Oni su slijedeći:

- Da ponudi neophodan temelj za stabilno euroatlantsko sigurnosno okruženje, bazirano na razvoju demokratskih institucija i opredjeljenosti ka mirnom rješavanju sporova, u kojem niti jedna zemlja ne bi mogla zastrašivati niti prisiljavati bilo koju drugu prijetnjom ili upotrebom sile.
- Da služi, kao što je navedeno u Članu 4. Vašingtonskog sporazuma, kao osnovni transatlantski forum za savjetovanje saveznika po bilo kojem pitanju koje pogađa

⁵⁵ Turković, Bisera 2006. NATO od sigurnosnog saveza do savremenih izazova. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije., str. 11

njihove vitalne interese, uključujući moguće rizike za sigurnost članica, i za odgovarajuću saradnju na polju zajedničkih interesa. Spriječiti i odbraniti se od prijetnji agresije protiv bilo koje države članice NATO-a kao što je navedeno u Članovima 5. i 6. Vašingtonskog sporazuma.⁵⁶

Danas postoji sve veći rizik od sigurnosne krize koja uključuje eskalaciju ili pogrešna predviđanja koji dovode do sukoba ili katastrofa. Ključno je uspostavljati dijaloge. Dijalog na svim nivoima trebao bi biti usmjeren na upravljanje nestabilnošću. Međutim, ne želi se da dijalog samo ojača status quo, radije se treba definisati gdje bismo željeli biti, na primjer, za 5-10 godina, tj. vizija usredotočena na izgradnju međusobne sigurnosti i identificirati alate potrebne da se tamo dođe.

U cilju poboljšanja sigurnosti i stabilnosti u euroatlantskom području jeste:⁵⁷

- Da bude spremna, u skladu sa Članom 7. Vašingtonskog sporazuma, doprinijeti efektivnoj prevenciji konflikata i da se aktivno angažira u menadžmentu kriznih situacija, uključujući operacije kriznih reagovanja.
- Da promoviše široki spektar partnerstva, saradnje i dijaloga sa ostalim zemljama na euroatlantskom području, sa ciljem povećane transparentnosti, uzajamnog povjerenja i mogućnošću zajedničke akcije sa Alijansom.

Rizici i izazovi za euroatlantsku i globalnu sigurnost danas su širi od egzistencijalnih nuklearnih prijetnji i uključuju veći broj sudionika, uključujući konstelacije nacionalnih država i privatnog sektora. Podvučeni razornim utjecajem pandemije COVID-19, rizici su se promijenili i veći su u današnjem svijetu, uključujući izazove koji dolaze s novim tehnologijama, poput cyber i hipersoničnih mogućnosti, koje mogu opasno sabiti vrijeme donošenja odluke.

NATO nema vlastite operativne snage, osim onih izdvojenih od zemalja članica ili od zemalja partnera u svrhu izvođenja specifičnih misija. Važan dio NATO-ove uloge jeste da djeluje kao katalizator za stvaranje snaga prema potrebama i da omogući zemljama članicama učešće u operacijama upravljanja krizama koje one ne bi mogle poduzeti pojedinačno.⁵⁸

⁵⁶ Turković, Bisera 2006. NATO od sigurnosnog saveza do savremenih izazova. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije., str. 11

⁵⁷ Ibid., str. 11

⁵⁸ Ibid., str. 11

3. Proširivanje NATO-a kao novi strateški koncept

Novi strateški koncept u mnogim je aspektima ambiciozan dokument. Ograničava sveobuhvatni okvir za transformaciju i uvodi širok opseg broj inicijativa skrojenih da pokrenu razvoj novih političkih, vojnih i civilnih instrumenata. Dokument je ambiciozan u pogledu strateške komunikacije. Koncepti iz 1991. i 1999. bili su dugački i neodgovarajući. 1999. godine saveznici su uvidjeli i pokušali spasiti javnu diplomatiju NATO-a dodavanjem kratke Washingtonske deklaracije strateškom konceptu.⁵⁹

19. novembra 2010. NATO se formalno složio da usvoji novi strateški koncept. Nakon dugog, strogo planiranog i općenito govoreći prilično transparentnog procesa, NATO savez prihvatio je ažurirano razumijevanje koje je srž svrhe Sjevernoatlantskog saveza. Osnovni tekst NATO-a – Washington ugovor iz 1949. bio je, kao što je rečeno, ponovo protumačen u određenom geopolitičkom kontekstu kako bi odgovarao strateškom okruženju koje se stalno mijenja. Ili, drugačije rečeno, sa usvajanjem novog strateškog koncepta NATO je nastojao da ostvari svoje osnovne interese i strateško razmišljanje u skladu sa sigurnosnim okruženjem koje se razvijalo od 1999. kada je Savez usvojio svoj posljednji Strateški koncept.⁶⁰

3.1. Euroatlantsko partnersko vijeće

Euroatlantsko partnersko vijeće od 50 država (EAPC) multilateralni je forum za dijalog i savjetovanje o političkim i sigurnosnim pitanjima među saveznicima i zemljama partnerima. Pruža ukupni politički okvir za NATO-ovu saradnju sa partnerskim zemljama u euroatlantskom području i za bilateralne odnose razvijene između NATO-a i pojedinih partnerskih zemalja u okviru programa Partnerstvo za mir (PfP).

Članovi EAPC-a redovno razmjenjuju stavove o trenutnim političkim i sigurnosnim pitanjima, uključujući evolutivnu sigurnosnu situaciju, gdje su zajedno raspoređeni mirovnjaci iz savezničkih i partnerskih zemalja. Dugoročne konsultacije i saradnja takođe se odvijaju u širokom spektru područja.⁶¹

⁵⁹ Ringsmose, Jens; Rynning, Sten 2011. NATO's new strategic concept: A comprehensive assessment, DIIS REPORT 02., str. 14

⁶⁰Ibid., str. 7

⁶¹ North Atlantic Treaty Organization, 2020. Euro-Atlantic Partnership Council, dostupno na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49276.htm, datum pristupa: 16.05.2021.

Osnovan 1997. godine, EAPC je naslijedio Sjevernoatlantsko vijeće za saradnju (NACC), koje je osnovano 1991. godine neposredno po završetku hladnog rata. Ova odluka odražavala je želju NATO-a za izgradnjom sigurnosnog foruma koji je pogodniji za jače i operativnije partnerstvo, podudarajući se sa sve sofisticiranijim odnosima koji se razvijaju sa partnerskim zemljama.⁶²

Sastanci EAPC-a održavaju se mjesečno na nivou ambasadora, godišnje na nivou ministara vanjskih poslova ili odbrane i šefova obrana, kao i povremeno na nivou samita.⁶³

Dugoročne konsultacije i saradnja odvijaju se u širokom spektru područja u okviru Programa Euroatlantskog partnerstva (EAPWP).

Ova područja uključuju operacije upravljanja krizom i podrške miru; regionalna pitanja; kontrola naoružanja i pitanja vezana za širenje oružja za masovno uništavanje; međunarodni terorizam; pitanja odbrane kao što su planiranje, budžetiranje, politika i strategija; planiranje za vanredne situacije i pripravnost za katastrofe; suradnja u naoružanju; nuklearna sigurnost; civilno-vojna koordinacija upravljanja zračnim saobraćajem; i naučna saradnja.⁶⁴

EAPC je također poduzeo inicijative za promicanje i koordinaciju praktične suradnje i razmjene stručnosti u ključnim područjima. Tu spadaju borba protiv terorizma, granična sigurnost i druga pitanja vezana za širenje oružja za masovno uništenje i malokalibarsko i lako oružje.

3.2. Partnerstvo za mir

Partnerstvo za mir (PfP) program je praktične bilateralne saradnje između pojedinih euroatlantskih zemalja partnera i NATO-a. Omogućava partnerima da uspostave individualni odnos s NATO-om, birajući vlastite prioritete za saradnju.

Aktivnosti koje se nude u okviru programa Partnerstvo za mir dotiču se gotovo svih područja NATO aktivnosti, uključujući rad na odbrani, reformu odbrane, odbrambenu politiku i planiranje, civilno-vojne odnose, obrazovanje i obuku, vojno-vojnu saradnju i vježbe, civilnu vanrednu situaciju planiranje i reagovanje na katastrofe, te saradnja u nauci i ekološkim pitanjima.⁶⁵

⁶² Vukadinović, Radovan; Čehulić, Lidija 2005. *Europske integracije*. Zagreb: Topical., str. 112

⁶³ Turković, Bisera 2006. *NATO od sigurnosnog saveza do savremenih izazova*. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije., str. 167

⁶⁴ Vukadinović, Radovan; Vukadinović Čehulić; Lidija, Božinović, Davor 2007. *NATO Euroatlantska Integracija*. Zagreb: Topical., str. 46

⁶⁵ North Atlantic Treaty Organization, 2017. *Partnership for peace programme*, dostupno na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm, datum pristupa: 16.05.2021.

Tokom godina razvijen je niz alata i mehanizama za Partnerstvo za mir koji podržavaju saradnju kroz kombinaciju politika, programa, akcionih planova i aranžmana. Na Lisabonskom samitu u novembru 2010. godine, kao dio usmjerenih reformskih napora za razvijanje efikasnije i fleksibilnije partnerske politike, saveznički lideri odlučili su poduzeti korake za usmjeravanje NATO-ovih partnerskih alata kako bi otvorili sve zadružne aktivnosti i vježbe partnerima i uskladiti partnerske programe.

Nova politika partnerstva koju su saveznički ministri vanjskih poslova odobrili u Berlinu u aprilu 2011. godine otvorila je sve suradničke aktivnosti i vježbe, kao i neke programe koji su ranije bili ponuđeni samo partnerima iz Partnerstva za mir svim partnerima, bilo da su euroatlantski partneri, zemlje koje sudjeluju u Mediteranu Dijalog i Istanbulska inicijativa za saradnju ili globalni partneri.

Vijeće za euroatlantsko partnerstvo pruža ukupni politički okvir za NATO-ovu saradnju s euroatlantskim partnerima i bilateralne odnose razvijene između NATO-a i pojedinih partnerskih zemalja u okviru programa Partnerstvo za mir.

Zemlje partneri biraju pojedinačne aktivnosti prema svojim ambicijama i mogućnostima. Oni su predstavljeni NATO-u u onome što se naziva prezentacijskim dokumentom.

Potom se zajedno razvijaju i dogovaraju Individualni program partnerstva i saradnje (prethodno nazvan Individualni program partnerstva) i dogovaraju se između NATO-a i svake partnerske zemlje. Ovi dvogodišnji programi sastavljeni su od opsežnog menija aktivnosti, u skladu sa specifičnim interesima i potrebama svake zemlje. Svi partneri imaju pristup meniju za partnerstvo i saradnju, koji obuhvata oko 1.600 aktivnosti.

Neke zemlje odlučuju produbiti suradnju s NATO-om razvijanjem Individualnih partnerskih akcionih planova (IPAP). Razvijeni na dvogodišnjoj osnovi, takvi planovi osmišljeni su da objedine sve različite mehanizme saradnje kroz koje partnerska država komunicira sa Alijansom, izoštravajući fokus aktivnosti kako bi bolje podržali svoje napore na domaćim reformama.⁶⁶

Tokovi pristupanja programu Partnerstvo za mir:⁶⁷

- Juli 1990: Saveznici pružaju „ruku prijateljstva“ starom razdoru Istok-Zapad i predlažu novi odnos saradnje sa svim zemljama Srednje i Istočne Evrope.

⁶⁶ Vukadinović, Radovan; Vukadinović Čehulić; Lidija, Božinović, Davor 2007. NATO Euroatlantska Integracija. Zagreb: Topical., str. 49

⁶⁷ North Atlantic Treaty Organization, 2017. Partnership for peace programme, dostupno na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm, datum pristupa: 16.05.2021.

- Novembar 1991.: Alijansa donosi novi strateški koncept za NATO, koji usvaja širi pristup sigurnosti, naglašavajući partnerstvo, dijalog i saradnju.
- Decembar 1991: Uspostavljeno je Sjevernoatlantsko vijeće za saradnju (NACC) kao forum za sigurnosni dijalog između NATO-a i njegovih novih partnera.
- 1994.: Pokrenut je Partnerstvo za mir, glavni program praktične bilateralne saradnje između NATO-a i pojedinih partnerskih zemalja. Uspostavljene su partnerske misije pri NATO-u. Jedinica za koordinaciju partnerstva osnovana je u Vrhovnom sjedištu savezničkih snaga Evrope (SHAPE) kako bi pomogla u koordinaciji obuke i vježbi za Partnerstvo za mir.
- 1995: Osnovana je međunarodna koordinaciona ćelija u SHAPE-u koja pruža mogućnosti za brifing i planiranje za sve zemlje koje nisu članice NATO-a, a koje daju trupe u mirovnim operacijama koje vodi NATO.
- 1996: Niz partnerskih zemalja raspoređuje se u Bosnu i Hercegovinu kao dio mirovnih snaga pod vodstvom NATO-a.
- 1997: Euroatlantsko partnersko vijeće (EAPC) stvoreno je da zamijeni NACC.
- Juli 1997: Operativna uloga Partnerstva za mir pojačana je na summitu u Madridu.
- 1998: Stvaranje Euroatlantskog centra za koordinaciju odgovora na katastrofe i Jedinice za odgovor na katastrofe.
- 1999: Tri partnera - Češka, Mađarska i Poljska - pridružuju se NATO-u.
- April 1999. godine: Na samitu u Washingtonu dijalog i saradnja uključeni su kao temeljni sigurnosni zadaci u novi strateški koncept Saveza. Štaviše, Partnerstvo za mir se dalje poboljšava i jača njegova operativna uloga, uključujući uvođenje:
 - koncept operativnih sposobnosti za poboljšanje sposobnosti saveza i partnerskih snaga da zajednički djeluju u operacijama koje vodi NATO;
 - političko-vojni okvir za učešće partnera u političkim konsultacijama i odlučivanju, operativnom planiranju i zapovjednim aranžmanima;
 - program unapređenja obuke i obrazovanja koji će pomoći jačanju operativnih sposobnosti partnerskih zemalja.
- 1999: Nekoliko partnerskih zemalja raspoređuje mirovne snage kao deo mirovnih snaga pod vodstvom NATO-a na Kosovu (KFOR).
- 12. septembar 2001: EAPC se sastao dan nakon terorističkih napada 11. septembra na Sjedinjene Države i obećao da će se boriti protiv pošasti terorizma.

- 2002: Pokrenuta je politika Partnerskog fonda za pomoć zemljama partnerima u sigurnom uništavanju nagomilanih protupješačkih mina i druge municije.
- Novembar 2002: Na samitu u Pragu, partnerstva su dalje poboljšana, uključujući:
 - sveobuhvatni pregled za jačanje političkog dijaloga s partnerima i jačanje njihovog uključivanja u planiranje, provođenje i nadzor aktivnosti u kojima učestvuju;
 - partnerski akcioni plan protiv terorizma (PAP-T);
 - individualni partnerski akcioni planovi, koji omogućavaju Savezu da prilagodi svoju pomoć zainteresiranim partnerima koji traže strukturiraniju podršku za domaće reforme, posebno u sektoru odbrane i sigurnosti.
- 2003: Neke zemlje partneri daju trupe Međunarodnim snagama za sigurnosnu pomoć (ISAF) pod vodstvom NATO-a u Afganistanu.
- 2004.: Sedam partnera - Bugarska, Estonija, Latvija, Litvanija, Rumunija, Slovačka i Slovenija - pridružuju se NATO-u.
- Juni 2004. godine: Na samitu u Istanbulu poduzimaju se dalji koraci za jačanje partnerstva, uključujući:
 - partnerski akcioni plan za izgradnju institucija odbrane (PAP-DIB) za podsticanje i podršku partnerima u izgradnji efikasnih i demokratski odgovornih odbrambenih institucija;
 - pojačani koncept operativnih sposobnosti i partnerima se nudi zastupanje u Savezničkom zapovjedništvu za transformaciju kako bi se promovirala veća vojna interoperabilnost između NATO-a i snaga partnerskih zemalja;
 - poseban fokus na Kavkazu i Centralnoj Aziji.
- 2006: Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija postaju partneri.
- April 2008. godine: Na samitu u Bukureštu Malta se vraća Partnerstvu za mir (PfP) i pridružuje se EAPC-u (Malta se programu PfP prvi put pridružila u aprilu 1995. godine, ali je obustavila svoje učešće u oktobru 1996.). Takođe, prioritet se daje radu s partnerima na izgradnji integriteta u odbrambenim institucijama i važnoj ulozi žena u rješavanju sukoba (kao što je istaknuto u Rezoluciji 1325 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija).
- 2009: Dva partnera - Albanija i Hrvatska - postaju članice NATO-a.
- Novembar 2010.: Na Lisabonskom samitu saveznici ponavljaju svoju privrženost EAPC-u i programu PfP, koji su u novom strateškom konceptu NATO-a opisani kao

središnji za viziju saveznika o cjelini Europe, slobodnoj i mirnoj. Oni se slažu da usmjere NATO-ove partnerske alate kako bi otvorili sve zadružne aktivnosti i vježbe svim partnerima i uskladili partnerstvo. Oni su takođe odlučili da preispitaju Političko-vojni okvir za operacije PzM pod vodstvom NATO-a kako bi ažurirali način na koji NATO radi zajedno sa partnerskim zemljama i oblikovali odluke o operacijama i misijama kojima oni doprinose.

- April 2011. godine: Nastavljajući sa odlukama na Lisabonskom samitu, saveznički ministri vanjskih poslova na sastanku u Berlinu odobravaju novu, efikasniju i fleksibilniju politiku partnerstva. Revidirani političko-vojni okvir za učešće partnera u operacijama pod vodstvom NATO-a takođe primjećuju ministri.
- 2014: januara 2014 obilježava se 20 godina programa Partnerstvo za mir.
- Jul 2016. godine: Na samitu NATO-a u Varšavi, saveznički lideri podvlače da će u pozadini sve nestabilnijeg, globalnog sigurnosnog okruženja i zasnovanog na širokom i pojačanom držanju odvracanja i odbrane - NATO nastojati da više doprinese naporima međunarodne zajednice u projektovanju stabilnosti i jačanju sigurnosti izvan teritorija NATO-a, doprinoseći time sveukupnoj sigurnosti Saveza. Kao dio ovih napora NATO će razviti strateškiji, koherentniji i djelotvorniji pristup partnerstvima.
- Juni 2017: Država partner Crna Gora postaje članica NATO-a.
- Mart 2020: Zemlja partner Republika Sjeverna Makedonija ulazi u NATO.

4. Uloga NATO-a u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina teži pridruživanju NATO-u. Podrška demokratskim, institucionalnim, sigurnosnim i odbrambenim reformama ključni su fokus saradnje. Zemlja aktivno podržava misije pod vodstvom NATO-a i saraduje sa saveznicima i drugim partnerskim zemljama u mnogim drugim oblastima.

NATO je proveo svoju prvu veliku operaciju reagovanja na krize u Bosni i Hercegovini. Provedbene snage pod vodstvom NATO-a (IFOR) raspoređene su u decembru 1995. godine za provođenje vojnih aspekata Daytonskog mirovnog sporazuma, a godinu dana kasnije zamijenjene su stabilizacijskim snagama (SFOR) pod vodstvom NATO-a. SFOR je pomogao da se održi sigurno okruženje i olakša obnova zemlje nakon rata od 1992. do 1995. godine.

NATO je izveo zračnu kampanju u BiH u augustu i septembru 1995, koja je pomogla okončanju rata u BiH, a potom je vodila devetogodišnju operaciju čuvanja mira, od decembra 1995. do decembra 2004.⁶⁸

Iako je NATO predao odgovornosti Evropskoj uniji za svakodnevno očuvanje sigurnosti u Bosni i Hercegovini, u decembru 2004, Alijansa je zadržala ostatak vojnog štaba u Sarajevu koji se fokusirao na reformu odbrane u Bosni i Hercegovini i pripremi zemlje za članstvo u program Partnerstvo za mir (Partnership for Peace programme). Politička osnova za ulogu Alijanse u mirovnim operacijama utvrđena je na mitingu NATO-ovih ministara vanjskih poslova u Oslu u junu 1992. Na tom sastanku, ministri vanjskih poslova saopćavaju svoju spremnost da podrže operacije čuvanja mira pod okriljem Konferencije za sigurnost i saradnju u Evropi (CSCE, naknadno preimenovana u Organizaciju za sigurnost i saradnju u Evropi, OSCE) po principu “od slučaja do slučaja” i u skladu sa vlastitim procedurama. Ovo je uključivalo stavljanje na raspolaganje resursa Alijanse i ekspertiza operacija za čuvanje mira.⁶⁹

Bosna i Hercegovina radi na razvoju potpuno profesionalnih oružanih snaga koje su interoperabilne sa NATO snagama i u kojima rade dobrovoljci koji ispunjavaju visoke profesionalne standarde. U tom cilju, zemlja sudjeluje u Procesu planiranja i preispitivanja PFP (PARP) od maja 2007.

Uloga PARP-a je pružanje strukturirane osnove za utvrđivanje snaga i sposobnosti koje bi mogle biti na raspolaganju Savezu za multinacionalnu obuku, vježbe i mirovne operacije i operacije upravljanja krizama. Takođe služi kao glavni mehanizam koji se koristi za vođenje i mjerenje napretka u odbrani i vojnoj reformi.

Bosna i Hercegovina je proglasila brojne snage i sredstva potencijalno dostupnim za aktivnosti Partnerstva za mir, uključujući inženjerske sposobnosti (odlaganje eksplozivnih sredstava) i srodnu opremu.

Od 2014. godine, u okviru Partnerske inicijative za interoperabilnost, Bosna i Hercegovina je učestvovala u Platformi interoperabilnosti, koja okuplja saveznike sa 24 odabrana partnera koji aktivno doprinose NATO operacijama.

Bosna i Hercegovina je aktivni učesnik u prilagođenom programu izgradnje integriteta (BI) koji se fokusira na dobro upravljanje i transparentno i efikasno korištenje odbrambenih resursa. Nacionalni centar za obuku operacija podrške miru koji je akreditovan za NATO

⁶⁸ Turković, Bisera 2006. NATO od sigurnosnog saveza do savremenih izazova. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije., str. 34

⁶⁹ Turković, Bisera 2006. NATO od sigurnosnog saveza do savremenih izazova. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije., str. 34

(PSOTC) nudi stručnu obuku o izgradnji integriteta i drugim temama NATO-u i zemljama partnerima.

V. Uloga NATO-a u slučajevima civilnih vanrednih situacija

1. Uključenost NATO-a u aktivnost planiranja u slučaju civilnih vanrednih situacija

Pedesetih godina prošlog vijeka bilo je niz slučajeva kada je NATO korišten za koordinaciju pomoći u odgovoru na zemljotrese, poplave i druge katastrofe. Srećom, sa poboljšanja u pripravnosti za katastrofe, 1960-ih je bilo relativno malo većih katastrofa u zemljama članicama Saveza koje su premašile nacionalne mogućnosti i za šta je bila potrebna NATO koordinacija ili pomoć. Brojne države NATO-a odgovorile su pružanjem potrebnim humanitarnim pomoćima (šatori, helikopteri, hrana i medicina), prvenstveno na bilateralnoj osnovi.⁷⁰

1971. godine revidirane su NATO-ove procedure za koordinaciju pomoći u katastrofama, poboljšanje institucionalnih odnosa između NATO-a i međunarodne zajednice. Ti postupci stavljeni su u upotrebu u septembru 1975. godine u vezi sa zemljotresom u Jugoistočnoj Turskoj kada je NATO korišten u postupcima za pružanje potrebne pomoći (tj. vozila hitne pomoći, poljske kuhinje, kamioni, šatori, električni generatori, prehrambeni proizvodi i određene vrste lijekova).

Koordinirano sudjelovanje NATO-a dogodilo se u vezi sa zemljotresom u Italiji, maja 1976. Tom prilikom, italijanske vlasti su distribuirale svoj zahtjev za vanjskom pomoći putem NATO-a i NATO je koordinirao vrlo značajnu pomoć koju su pružili Kanada, Francuska, Holandija i SAD.

Kako se situacija u svijetu stalno mijenja, stanovništvo zemalja članica NATO-a i Programa partnerstvo za mir je izloženo raznim rizicima, kao što su teroristički napadi hemijskim, biološkim i nuklearnim oružjem, ali i prirodne katastrofe, kao npr. zemljotresi i poplave, i druge katastrofe koje predstavljaju ozbiljnu prijetnju civilnom stanovništvu.⁷¹

⁷⁰ NATO standard AJP-3.19, Allied joint doctrine for civil-military cooperation, edition a version 1, november 2018., str. 24

⁷¹ Nelson, Daniel 1998. Civil Armies, Civil Societies, and NATO's Enlargement, Armed Forces and Society 25(1), str. 138

U sklopu planiranja za slučaj civilnih vanrednih stanja, NATO vrši prikupljanje, analizu razmjenu informacija o planiranju na nivou država, kako bi se osigurala što efikasnija upotreba civilnih resursa u vanrednim situacijama, u skladu sa ciljevima NATO-a.

To omogućava saveznicima i zemljama partnerima da pomognu jedni drugima u pripremi i saniranju posljedica kriza, katastrofa i sukoba.⁷²

NATO je uvijek posvećivao veliku pažnju zaštiti civilnog stanovništva. Svjestan činjenice da se kapaciteti za zaštitu stanovništva u eventualnom sukobu mogu iskoristiti i za zaštitu od posljedica prirodnih i drugih katastrofa. NATO je još 1953. godine usvojio šemu pružanja pomoći u slučaju katastrofa. NATO širok pristup sigurnosti opisan u Strateškom konceptu iz 1999. godine posljedica je spoznaje da vanredne situacije većih razmjera predstavljaju prijetnju sigurnosti i stabilnosti.⁷³

Zbog asimetrične prirode savremenih prijetnji i nepredvidivog sigurnosnog okruženja, zemlje se više ne mogu samostalno nositi sa posljedicama vanrednih situacija širih razmjera. Vanredne situacije ne poznaju državne granice, a oštećenja ključne infrastrukture, kao što su transportne, energetske i komunikacijske mreže, često pogađaju više od jedne države. Ovakva međuzavisnost zahtijeva međunarodni pristup, a NATO je dobar forum za diskusije o najboljim mogućim odgovorima na ove izazove, individualnim i kolektivnim, zasnovanim na solidarnosti.⁷⁴

NATO mora biti otporan, a ta otpornost je definirana kao sposobnost društva da se lahko i brzo odupre i oporavi od velikog šoka, kao što su prirodna katastrofa ili oružani napad. Otpornost je kombinacija civilne spremnosti i vojske kapacitet. Svaka država članica NATO-a mora biti otporna na velike šokove. Otporna zemlja je manje atraktivna kao meta i stoga doprinosi ukupnoj sigurnosti saveza.

Za NATO program planiranja za slučaj civilnih vanrednih situacija može se reći kako je on vremenom postao nosioc aranžmana i saradnje sa zemljama partnerima. NATO program planiranja za slučaj civilnih vanrednih situacija jeste jedan od ključnih segmenata u području civilne zaštite i prevencije i saniranja posljedica nastalih usljed katastrofa i prirodnih nesreća. Sudeći da prirodne i druge katastrofe iziskuju saradnju civilnih i vojnih struktura, NATO je efikasan forum za osiguranje odgovarajućih civilnih i vojnih kapaciteta potrebnih za

⁷² Brošura: Uloga NATO-a u slučajevima civilnih izvanrednih situacija, str. 1., dostupno na: <http://www.mod.gov.ba/files/file/nato/bos/Uloga%20NATO-a%20u%20planiranju%20za%20slucaj%20civilnih%20vanrednih%20situa.pdf>, datum pristupa: 19.05.2021.

⁷³ Ibid., str. 2

⁷⁴ Ibid., str. 2

postizanje željenog cilja. Ova saradnja je često dvosmjerna. Civilna sredstva i kapaciteti mogu biti veoma koristan dio vojnih operacija. Na primjer, u vojnim operacijama civilni komercijalni zračni i pomorski transport često može biti ekonomičniji i brži oblik strateškog transporta nego transport isključivo vojnim sredstvima. Određena civilna sredstva koriste se i u NATO-ovim operacijama. S druge strane, vojna sredstva i kapaciteti često su veoma važan element operacija pružanja humanitarne i druge pomoći civilnom stanovništvu. Na primjer, nakon uragana Katrina i zemljotresa u Pakistanu NATO je angažovao svoja vojna sredstva i kapacitete. NATO-ova sredstva i kapaciteti su, također, korišteni i za podršku civilnoj odbrani od terorizma. Na primjer, NATO-ovi AWACS avioni se angažiraju za velike sportske događaje, kao što su olimpijske igre i svjetska prvenstva.⁷⁵

Zbog svega navedenog, bliska saradnja između vojnih i civilnih struktura je od vitalnog značaja, a NATO ima važnu ulogu u omogućavanju te saradnje.

2. Uloga NATO-a i državnih vlasti u zaštiti i spašavanju

Svaka zemlja je odgovorna za zbrinjavanje žrtava i pružanje pomoći u vanrednim situacijama koje se dese na njenoj teritoriji. Shodno tome, planiranje za slučaj civilnih vanrednih situacija je prvenstveno odgovornost država i državna sredstva uvijek ostaju pod državnom kontrolom. Ako, međutim, obim i trajanje nekih katastrofa prevazilaze sposobnosti pogođene zemlje, njihove posljedice mogu se osjetiti i daleko izvan nje.

NATO, kao forum za usporedbe i analize državnih programa, osigurava da planovi i procedure budu operativni i potrebna sredstva za zajedničko djelovanje u vanrednim situacijama dostupna. Kroz posebne aranžmane za upravljanje krizama, Program planiranja za slučaj civilnih vanrednih stanja podržava NATO proces i organizaciju upravljanja djelovanjem u krizama. Temeljni dio tih aranžmana je upotreba oko 360 civilnih stručnjaka iz industrije, poslovnog sektora, vlade i drugih javnih ustanova koji pružaju savjete u vezi efikasne upotrebe civilnih resursa u krizama. Instrumenti koje vojni planeri mogu koristiti po potrebi uključuju i civilne sposobnosti.⁷⁶

Upotreba civilnih sredstava za podršku ili u okviru same vojne operacije, prvenstveno za razmještanje trupa i uspješnu podršku na terenu, predstavlja važan dio funkcije planiranja za slučaj civilnih vanrednih situacija. Pri planiranju ili izvođenju NATO operacija, NATO vojni

⁷⁵ Nelson, Daniel 1998. Civil Armies, Civil Societies, and NATO's Enlargement, *Armed Forces and Society* 25(1), str. 139

⁷⁶ Rotfeld, Adam 2001. *The New Security Dimensions. Europe after the NATO and EU Enlargements.* Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), str. 56

planeri se uvijek obraćaju civilnim stručnjacima za savjet. Spisak civilnih sposobnosti daje informacije o relevantnim područjima stručnosti koje mogu biti stavljene na raspolaganje NATO vojnim planerima za operacije pružanja pomoći u katastrofama. Kako vojni i civilni sektor trebaju razviti i održavati dobru saradnju, NATO-ov program planiranja za slučaj civilnih vanrednih situacija fokusira se na pet sljedećih područja:⁷⁷

- Civilna podrška savezničkim operacijama iz člana 5 - odredba NATO sporazuma o kolektivnoj odbrani.
- Podrška operacijama koje nisu obuhvaćene članom 5.
- Podrška državnim vlastima u civilnim vanrednim situacijama.
- Podrška državnim vlastima u zaštiti stanovništva od posljedica upotrebe oružja za masovno uništenje.
- Saradnja sa partnerima.

3. Pomoć u katastrofama izvan granica NATO-a

Originalne procedure za NATO-ovu saradnju za pomoć u katastrofama u mirno doba osnovana 1953. godine, nije imala odredbe da odgovori na zahtjev ne-NATO-a zemalja. Kao što je gore spomenuto, u decembru 1992. Sjevernoatlantsko vijeće se složilo to, stalne operativne procedure za NATO saradnju u mirnodopskim katastrofama olakšanje ostaje važeće. Međutim, ako to od relevantne međunarodne zajednice zatraži organizacija, NATO bi trebao biti spreman primijeniti ove postupke i u slučaju katastrofa izvan granica NATO-a.

Slijedom toga, revidirana je NATO politika o pomoći u katastrofama i dogovoreni su slijedeći modaliteti za pomoć zemljama članicama NATO-a:⁷⁸

- Ako država izvan Saveza zatraži pomoć, onda je to pitanje saradnje između zemlje članice koja pomaže i pogođene zemlje. Međutim, država članica koja pruža pomoć, dobivši informacije o zahtjevu pogođene zemlje, trebaju saopštiti ove informacije i informacije o pomoći koja se pruža zemljama članicama i sekretaru općenito kroz komunikacijske sisteme širom Saveza; i
- Slično tome, međunarodna organizacija koja djeluje uz pristanak pogođenih zemlja izvan Saveza može kontaktirati generalnog sekretara tražeći pomoć. U takvim

⁷⁷ Brošura: Uloga NATO-a u slučajevima civilnih izvanrednih situacija, str. 2., dostupno na: <http://www.mod.gov.ba/files/file/nato/bos/Uloga%20NATO-a%20u%20planiranju%20za%20slucaj%20civilnih%20vanrednih%20situa.pdf>, datum pristupa: 19.05.2021.

⁷⁸ Tihic, Alija 2006. Rukovođenje akcijama zaštite i spašavanja u prirodnim i drugim nesrećama, Sarajevo: Federalna uprava Civilne zaštite., str. 78

slučajevima generalni sekretar će aktivirati potrebne elemente međunarodnog osoblja da poduzmu korake za hitno promovisanje potrebne pomoći.

4. Podrška nacionalnim vlastima u civilnim vanrednim situacijama

NATO također daje podršku nacionalnim vlastima u slučajevima vanrednih situacija, usljed prirodnih nesreća, katastrofa itd. NATO pruža podršku usljed vanrednih okolnosti i djeluje adekvatno i promptno. Države šalju zahtjeve NATO-u za djelovanje i asistiranje usljed vanrednih situacija.

Zahtjevi za pomoć od zemalja članica ili partnerskih zemalja adresiraju se Euroatlantskom kriznom koordinacionom centru, koji onda te zahtjeve šalje zemljama članicama i članicama Partnerstva za mir. Centar olakšava koordinaciju prispjelih odgovora kontributora, a potom upućuje ponude za pomoć zemlji koja ju je zahtijevala.⁷⁹ Na primjer, ukoliko zemlja zahtijeva hranu i slične potrepštine za stanovništvo, Euroatlantski krizni koordinacioni centar upoređuje ponude za pomoć zemalja kontributora sa potrebama zemlje koja je pomoć zatražila. Na taj način izbjegava se dupliciranje poslova i napora.⁸⁰

Također djelovanje NATO-a može biti odobreno od strane Sjevernoatlanskog vijeća ukoliko zahtjev za pomoć uputi država koja nije članica NATO-a, te u slučajevima kada se koriste kolektivni vojni resursi.

5. Podrška nacionalnim vlastima u zaštiti stanovništva od posljedica upotrebe oružja za masovno uništavanje

Nato pruža podršku nacionalnim vlastima kada treba da vrši zaštitu stanovništva od posljedica upotrebe oružja za masovno uništavanje.

Zbog karakterističnih pojava u svijetu kao što je teroristički napad 11. septembra, potom napadi u Madridu i Londonu, NATO pristupa civilnom interventnom planiranju. Ovakav način planiranja podrazumjeva i poduzimanje mjera kako bi se poboljšali nacionalni

⁷⁹ Uloga NATO-a u slučajevima civilnih izvanrednih situacija, dostupno na: [http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20\(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama\).doc](http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama).doc), datum preuzimanja: 20.05.2021.

⁸⁰ Uloga NATO-a u slučajevima civilnih izvanrednih situacija, dostupno na: [http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20\(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama\).doc](http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama).doc), datum preuzimanja: 20.05.2021.

kapaciteti te civilna pripremljenosti na moguće terorističke napade bilo da su oni izvršeni biološkim, hemijskim ili radioaktivnim sredstvima.⁸¹

U Pragu, 2002. godine, usvojen je *Akcioni plan za civilne intervencije* za zaštitu stanovništva od efekata oružja za masovno uništenje. Kao rezultat, razvijen je inventar nacionalnih kapaciteta za upotrebu u CBRN incidentima (medicinska pomoć, radiološke detekcijske jedinice, aero-medicinske evakuacije). Osim toga, razvijene su smjernice i standardi za EACP države kako bi odredile područja planiranja, treninga i nabavke opreme za prve reakcije na CBRN incidente. Ove aktivnosti doprinijele su povećavanju mogućnosti Alijanse i partnera za pomoć jedna drugoj ako dođe do ovakve vrste napada.⁸²

Važno je napomenuti kako je uspostavljen mehanizam planiranja transporta koji bi NATO koristio u slučajevima evakuacije civila usljed vanrednih situacija.

U cilju ubrzanog i kvalitetnijeg dopremanja međunarodne pomoći u područja pogođena nesrećama i katastrofama, NATO je razvio Memorandum o razumijevanju za olakšavanje vitalnog civilnog međugraničnog transporta.

6. EADRCC – Euroatlantski centar za koordinaciju djelovanja u katastrofama

Kada su u pitanju odgovori na katastrofe NATO primjenjuje Euroatlantski centar za koordinaciju odgovora na katastrofe (EADRCC-Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Center) koji djeluje kao operativni centar.

Navedeni operativni centar je nastao 1998. godine. Euroatlantski centar za koordinaciju djelovanja u katastrofama vrši koordinaciju NATO-a tj. članica NATO-a i partnerskih država. U radu EADRCC-a učestvuju sve članice NATO-a i partnerske zemlje, ukupno njih 49. Odgovor na katastrofe nije jedina oblast u koju su uključene partnerske zemlje. Zapravo, većina aktivnosti planiranja za slučaj civilnih vanrednih situacija provodi se sa zemljama partnerima NATO-a, pa se saradnja sa partnerskim zemljama smatra integralnim dijelom poslova u ovoj oblasti. Partnerske zemlje imaju svoje predstavnike u Višem civilnom komitetu za planiranje vanrednih situacija kao i u drugim komisijama i odborima za

⁸¹ Rotfeld, Adam 2001. *The New Security Dimensions. Europe after the NATO and EU Enlargements.* Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), str. 198

⁸² Uloga NATO-a u slučajevima civilnih izvanrednih situacija, dostupno na: [http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20\(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama\).doc](http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama).doc), datum preuzimanja: 20.05.2021.

planiranje. Mnoge partnerske zemlje aktivno učestvuju, dajući svoj doprinos kroz pružanje civilne podrške vojnim tijelima i stručnog znanja za potrebe Saveza.⁸³

U vanrednim situacijama NATO vrši koordinaciju sa drugim međunarodnim organizacijama. Tako NATO vrši koordinaciju sa uredom UN-a za koordinaciju humanitarne pomoći (UN OCHA) te sa Europskom unijom.

EADRCC također ima ulogu u koordinaciji odgovora i upravljanja posljedicama nakon potencijalnih terorističkih napada koji uključuju upotrebu nuklearnih, bioloških, hemijskih ili radioloških (NBHR) agenasa, te ovaj centar djeluje i kao centralno mjesto za razmjenu informacija o pomoći u katastrofama između zemalja članica EAPC-a. Dio operativne uloge EADRCC-a je planiranje i organizacija velikih međunarodnih terenskih vježbi radi uvježbavanja odgovora u simuliranim prirodnim i drugim katastrofama i upravljanja posljedicama.⁸⁴

⁸³ Uloga NATO-a u slučajevima civilnih izvanrednih situacija, dostupno na: [http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20\(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama\).doc](http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama).doc), datum preuzimanja: 20.05.2021.

⁸⁴ Uloga NATO-a u slučajevima civilnih izvanrednih situacija, dostupno na: [http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20\(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama\).doc](http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama).doc), datum preuzimanja: 20.05.2021.

VI. Civilno-vojna saradnja Bosne i Hercegovine i NATO-a u zaštiti i spašavanju

1. NATO misije u domenu civilnih intervencija

Iskustvo je pokazalo da se kontekst misije NATO može značajno razlikovati. Zajednička karakteristika mnogim misijama je, međutim, složeni asortiman civilnih aktera koji će biti angažovani unutar područja zajedničkih operacija i šire. Od nadležnih će se tražiti da zajedno s tim akterima djeluje efikasno i efikasno do krajnjeg stanja, te stoga mora zadržati visok nivo fleksibilnosti.

Zbog svoje raznolikosti, tehnike koje promovišu učinkovitu interakciju s jednim tipom učesnika civilno-vojne saradnje često će se razlikovati od onih koje rade s drugim. Neki civilni učesnici saradnje možda ne žele blisko surađivati s vojnim sektorom. Neki nevojni akteri mogu čak izbjeći bilo kakvu interakciju. Promjene će biti stalne i stoga to zahtijeva prije svega sposobnosti NATO-a za civilno-vojnu saradnju da se stalno prilagođavaju svom okruženju i prihvataju širok spektar interakcije. Civilno-vojna saradnja i drugi relevantni ogranci i sposobnosti osoblja, kroz civilno-vojnu interakciju, podržaće vođenje vojne operacije u dogovoru sa nevojnim akterima na sveobuhvatan način.⁸⁵ NATO mora uspostaviti kontakte sa nevojnim akterima prije operacija koje će biti pripremljene za misije i operacije. Cilj je uspostaviti mreže i stvoriti međusobno razumijevanje između organizacija kako bi se potakla saradnja tokom misije ili operacije. Idealno bi bilo da vojni i nevojni akteri razviju međusobno razumijevanje i dobre radne odnose prije bilo kakve krize kroz obuku, obrazovanje i druge inicijative.

2. Civilno-vojna interakcija

⁸⁵ NATO standard AJP-3.19, Allied joint doctrine for civil-military cooperation, edition a version 1, november 2018., str. 26

Opća NATO politika definiše civilno-vojnu interakciju kao: grupu aktivnosti, zasnovanu na komunikaciji, planiranju i koordinaciji, koju sva vojna tijela NATO-a dijele i provode s međunarodnim i lokalnim nevojnim akterima, kako za vrijeme NATO operacija, tako i kao priprema za njih, čime se međusobno povećava efikasnost i efikasnost njihovih postupaka kao odgovor na krize.⁸⁶ Civilno-vojna interakcija je primarno sredstvo za vojne snage kako da prošire svoje mreže znanja i razviju zajedničko situacijsko razumijevanje civilnog okruženja sa drugim relevantnim akterima u području zajedničkih operacija. Civilno-vojna interakcija omogućava potreban proces angažmana i koordinacije potreban za stvaranje, izgradnju i održavanje odnosa između relevantnih nevojnih i vojnih aktera. Interakcije pomažu u postizanju željenog krajnjeg stanja olakšavajući saradnju u oblastima od zajedničkog interesa i izbjegavajući neželjene negativne posljedice kada rade u istom prostoru kao i nevojni akteri. Interakcije mogu olakšati jedinstvo napora, pomoći u postizanju zajedničkih ciljeva, optimizirati upotrebu dostupnih resursa i pružiti zajedničko razumijevanje. Zbog velike raznolikosti uključenih civilnih aktera, jedinstvo napora može biti nedostižno i može se postići samo usklađivanje napora. Usvajanje otvorenog pristupa radu s nevojnim akterima je prikladnije od zauzimanja rigidnijeg pristupa. Autoritativni vojni pristup može biti kontraproduktivan za izgradnju efikasnih odnosa i može zauzvrat onemogućiti jedinstvo napora i kasniji uspjeh misije. Sticanje jedinstva napora nikada nije riješeno, potrebni su stalni naponi za izgradnju i održavanje odnosa. NATO održava te odnose stalnim i intenzivnim civilno-vojne interakcije sa civilno-vojnou saradnjou kao glavnim facilitatorom.

2.1. Nivo interakcije

Odnosi između vojnih i civilnih aktera ne mogu se izjednačiti s vojno-komandnim vlastima (na primjer, operativna kontrola), već se mogu definisati određenim nivoom interakcije. Ne postoji zajednički dogovor o ovim uslovima, a druge zainteresovane strane mogu ih koristiti naizmjenično ili s različitim definicijama. Međutim, ovi opisi dati su kao osnova za zajedničko razumijevanje.

Ovisno o vrsti interakcije, mogu se očekivati određene odgovornosti. Nivoi interakcije kreću se od saradnje do suživota:⁸⁷

⁸⁶ Military Committee (MC) 0411/2, NATO Military Policy on Civil-Military Cooperation (CIMIC) and Civil-Military Interaction (CMI), dated 12 May 2014., str. 45

⁸⁷ Kasselmann, Hans-Jürgen 2012. Civil-Military Cooperation, A Way to Resolve Complex Crisis Situations, Prism 4, No. 1., str. 18

- a) Saradnja. To se može opisati kao postupak zajedničkog djelovanja na obostranu korist. Uključuje rad u harmoniji, rame uz rame i podrazumijeva povezanost između učesnika. Saradnja je koncept interakcije u kojoj se planiranje i aktivnosti provode zajednički i/ili uzajamno podržavajući se. Saradnja s drugim akterima ne znači odustajanje od autoriteta, autonomije ili postajanje podređenim uputstvima drugih.
- b) Koordinacija. To se može opisati kao proces spajanja različitih elemenata složene aktivnosti ili organizacije u efikasan odnos. Jasno definisani odnosi mogu potaknuti harmoniju i smanjiti trenje među učesnicima. Koordinacijske aktivnosti uključuju razmjenu informacija, dogovaranje zajedničkih politika i akcija i usklađivanje pojedinačnih aktivnosti.
- c) Dekonfliktnost. To se može opisati kao postupak izbjegavanja neželjenog uplitanja među učesnicima, posebno tamo gdje oni obavljaju istu funkciju ili zauzimaju isti fizički prostor.
- d) Konsultacije. Može se opisati kao traženje mišljenja ili savjeta drugih aktera, što može uključivati diskusiju.
- e) Suživot. Stanje ili stanje postojanja u isto vrijeme ili na istom mjestu. To će općenito značiti da će dva ili više aktera biti svjesni međusobnog prisustva, ali neće direktno komunicirati.

2.2. Principi civilno-vojne interakcije

Sljedeći principi civilno-vojne interakcije pomoći će u upravljanju vojnim pravcem civilno-vojne saradnje i drugim vojnim funkcijama, kao i informiranje nevojnih aktera, u skladu s NATO-ovom sveobuhvatnom strategijom komunikacije, o pristupu civilno-vojnoj interakciji.⁸⁸

- a) Razumjeti nevojne aktere i poštivati njihovu autonomiju u donošenju odluka i na taj način ih ohrabriti da učine isto.
- b) Proaktivno se angažovati sa svim civilnim tj. nevojnim akterima koji su uključeni u operaciju. Naročito rukovodioci moraju održavati kontinuiranu i efikasnu komunikaciju sa svojim kolegama dopisnicima na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.

⁸⁸ NATO standard AJP-3.19, Allied joint doctrine for civil-military cooperation, edition a version 1, november 2018., str. 27

- c) Olakšati interakcije zasnovane na uzajamnom poštovanju, poznavanju odgovarajućih uloga, povjerenju i transparentnosti. Institucionalno poznavanje, kredibilitet i pouzdanost su ključni.
- d) Znati se prilagoditi novonastalim i specijaliziranim nevojnim savjetima i faktorima stručnjaka.
- e) Osigurati unutrašnju NATO vojnu koherentnost i dosljednu razmjenu NATO poruka u interakciji s nevojnim akterima.
- f) Razviti i implementirati plan tranzicije od samog početka kako bi se osigurao prelazak u civilno vlasništvo što je prije moguće prilikom preuzimanja nevojnih zadataka.
- g) Promovisati saradnju, uzajamnu razmjenu informacija i jedinstvo svrhe kao željenu metodu za postizanje sveukupnih strateških ciljeva, krajnjeg stanja i ciljeva.
- h) Djeluju u okviru NATO misije, odgovornosti, ovlaštenja i zakonskih obaveza.

2.3. Primjena

NATO civilno-vojna interakcija aktivnosti u okviru sveobuhvatnog pristupa upravljanju krizama usredotočene su na tri nivoa - strateški, operativni i taktički nivo.

Na strateškom nivou, NATO se koncentriše na izgradnju povjerenja i međusobnog razumijevanja međunarodnih aktera prije, za vrijeme i nakon evoluirajućih kriza. Takođe olakšava interakciju na nižim nivoima komande.

Na operativnom nivou prioritet je interakcija s nevojnim akterima prije i tokom planiranja i izvođenja operacija.⁸⁹

Na taktičkom nivou, komandanti snaga NATO-a moraju biti ovlašteni provoditi planiranje saradnje s onim lokalnim vlastima i nevojnim akterima koji su to voljni i tražiti koordinaciju izvršenja svojih operacija s tim ključnim učesnicima. Ovisno o prirodi operacije, širok spektar osoblja iz različitih grana funkcionalnog osoblja bit će uključen u civilno-vojnu interakciju zajedno sa civilnim akterima. Te će se interakcije odvijati na odgovarajućem funkcionalnom nivou, ali za njihovo ponašanje potrebno je pravilno interno planiranje i koordinacija. Stoga se moraju uspostaviti odgovarajuće procedure za provođenje civilno-vojne interakcije kao dio ukupnih napora sjedišta, a osoblje civilno-vojne saradnje mora biti obučeno da to omogući i olakša.

⁸⁹ NATO standard AJP-3.19, Allied joint doctrine for civil-military cooperation, edition a version 1, november 2018., str. 29

Osoblje i imovina civilno-vojne saradnje podržavaju, olakšavaju ili direktno provode civilno-vojne interakcije kroz aktivnosti koje uključuju civilno-vojnu vezu i procjene, kao i planiranje, koordinaciju s drugim sposobnostima/funkcijama uključenim u civilno-vojnu interakciju i omogućavanje lokalnim legitimisanim vlastima da rade na rješavanju krize. Ovi stručnjaci takođe omogućavaju ili olakšavaju interakciju čitave komande, pomažući okupljanju odgovarajućih vojnih i civilnih aktera za bilo koju datu aktivnost.

2.4. Operativno okruženje

NATO će ispitati brojne međusobno povezane sisteme kako bi razumio operativno okruženje. Ti su sistemi politički, vojni, ekonomski, socijalni, informacijski i infrastrukturni (PMESII). Kako će efekti povezani sa sukobima vjerovatno uticati na situaciju izvan područja zajedničkih operacija, potrebno je čvrsto razumijevanje ovih domena u širem geografskom kontekstu. Takođe uključuje kontekst cjelokupne operacije, njene ciljeve i ciljeve, te civilno okruženje, posebno multinacionalne i međuagencijske složenosti, suverenitet države domaćina i ulogu vlade države domaćina u rješavanju sukoba.⁹⁰

Civilno okruženje može značajno uticati na misiju ili operaciju i zahtijeva duboko razumijevanje. Ovo duboko razumijevanje kretat će se od načina funkcioniranja institucija, uključujući interakciju između institucija, plus tehnološke zahtjeve i fizičke faktore. Uz potrebno razumijevanje, akcije koje koriste sve raspoložive mogućnosti usmjerene protiv PMESII sistema stvorice efekte za postizanje ciljeva kako bi se postiglo krajnje stanje.

3. Osnove civilno-vojne saradnje

3.1. Definicija i primjena

Civilno-vojna saradnja (CIMIC) veza je između vojne misije i civilne dimenzije u području operacija. Važno je razumjeti koji su akteri angažovani u operativnom području i šire.⁹¹

⁹⁰ Kasselmann, Hans-Jürgen 2012. Civil-Military Cooperation, A Way to Resolve Complex Crisis Situations, Prism 4, No. 1., str. 19

⁹¹<https://www.handbook.cimic-coe.org/3.non-military-actors/>, datum pristupa: 17.05.2021.

Civilno-vojna saradnja zajednička je funkcija koja sadrži skup sposobnosti integrisanih u pružanje podrške postizanju ciljeva misije i omogućavanje komandovanja NATO-a da efikasno sudjeluju u širokom spektru civilno-vojne interakcije s različitim civilnim akterima. Cilj civilno-vojne saradnje je podržati ciljeve misije uspostavljanjem i održavanjem saradnje sa civilnim akterima u području operacija.

Idealno bi bilo da svi akteri rade na zajedničkom cilju, ali tamo gdje to nije moguće interakcija će osigurati da se aktivnosti za podršku svakom planu što je više moguće usklade, kako bi se izbjegli negativni uticaji na vlastite operacije, kao i na civilne operacije i civilne akcije.⁹²

Civilno-vojna saradnja je primjenjiva na sve vrste NATO operacija. Komandanti su dužni procijeniti i analizirati civilno okruženje i primijeniti perspektive presječnih tema u svim scenarijima prilikom planiranja i izvođenja vojnih operacija. Ova razmatranja uključuju uvažavanje velikog broja civilnih aktera prisutnih u području operacija. Primjena i profil civilno-vojne saradnje ovise o vrsti operacije, civilnom okruženju i odnosu s civilnim akterima.

3.2. Načela civilno-vojne saradnje

Načela civilno-vojne saradnje su osnova koja vodi komandante, osoblje i snage u planiranju i izvođenju operacija. Ovi principi doprinose uspješnoj primjeni sveobuhvatnog pristupa sa civilno-vojnom saradnjom.

Načela civilno-vojne saradnje su:⁹³

- Razumijevanje civilnog okruženja presudno je za uspjeh misije i rješavanje sukoba. Komandant zahtijeva sveobuhvatnu sliku civilnog okruženja za planiranje i izvršenje misije, na primjer, čak i nenamjerno kršenje (lokalne) tradicije i običaja može dovesti do gubitka podrške stanovništva i povjerenja nevojnih aktera. To zauzvrat može dovesti do toga da vojne snage izgube legitimitet, što bi ozbiljno potkopalo misiju.
- Razumijevanje ciljeva svih civilnih aktera. Komandanti i osoblje moraju u potpunosti razumjeti mandat, ciljeve i zadatke, ulogu, strukturu, metode i principe civilnih aktera. Uspostavljanje i održavanje jakih odnosa prije i tokom operacija osigurava međusobno

⁹² NATO standard AJP-3.19, Allied joint doctrine for civil-military cooperation, edition a version 1, november 2018., str. 35

⁹³ NATO standard AJP-3.19, Allied joint doctrine for civil-military cooperation, edition a version 1, november 2018., str. 35

razumijevanje. Civilni akteri mogu takođe koristiti ove odnose da razviju razumijevanje kako veza sa vojskom može koristiti njihovim ciljevima.

- Poštivanje civilnog primata. Vlade, a u nekim slučajevima i civilni akteri, jesu i trebaju ostati odgovorne za pružanje osnovnih potreba i usluga. Vojna podrška civilnim akterima i civilnom okruženju treba se pružati samo ako je potrebno da se stvore uslovi koji podržavaju izvršenje misije. To bi trebalo učiniti u najkraćem mogućem roku, kako bi se spriječila bilo kakva ovisnost o vojnoj sili.
- Poštivanje integriteta. U interakciji s civilnim akterima presudno je pokazati otvorenost, kompetentnost, sposobnost i odlučnost steći poštovanje, povjerenje i povjerenje između svih aktera i tako stvoriti uspješne odnose. Visok stepen transparentnosti, uravnotežen potrebama operativne sigurnosti, izbjegava nerazumijevanje i umanjuje rizik da vojna sila izgubi legitimitet. Zajednička radna grupa trebala bi upravljati očekivanjima i unaprijed priopćiti šta se realno može postići.
- Integracija planiranja s civilnim akterima. Angažovanjem civilnih aktera komandanti su u stanju poticati zajedničku analizu, integrisano planiranje i interakciju u području zajedničkih operacija, podržavajući na taj način jedinstvo svrhe i napora. Civilno-vojna saradnja će poboljšati integrisano civilno-vojno planiranje i razvoj procesa i strukture za efikasnu koordinaciju i saradnju sa nevojnim akterima.
- Uspostavljanje efikasnih odnosa i komunikacija sa civilnim akterima. Komandanti i njihovi štabovi trebaju razvijati lične odnose s civilnim akterima, koristeći civilno-vojnu vezu, i donositi pažljive odluke o stepenu oslanjanja na te aktere u kritičnim zadacima. Uspostavljanje odnosa mora se planirati, brzo graditi riječima, slikama i postupcima i kontinuirano jačati. Odnos se može koristiti kako bi se osiguralo da se sva komunikacija odvija u skladu s komunikacijskom strategijom.

3.3. Odgovornosti

U okviru NATO-ovog procesa odgovora na krize, odgovornosti za pokretanje, razvoj, odobrenje, odobravanje, izvršenje, reviziju i otkazivanje operativnih planova jasno su podijeljene između Sjevernoatlantskog vijeća (NAC), Vojnog komiteta (MC), Vrhovnog savezničkog komandanta za Evropu (SACEUR) i podređene NATO komande. Kroz civilno-vojnu interakciju i civilno-vojnu saradnju, NATO nastoji osigurati da planovi i efekti

zajedničkih operacija na svim nivoima odražavaju političke smjernice i budu usklađeni s ne-NATO akterima.⁹⁴

Osoblje zaduženo za civilno-vojnu saradnju na svim nivoima mora stalno savjetovati komandante o civilno-vojnim interakcijama, prevesti njihove smjernice civilno-vojnih interakcija u akciju i razmjenjivati informacije o civilno-vojnim interakcijama kroz funkcionalne kanale civilno-vojne saradnje.

Vojni komitet je tijelo nadležno za NATO civilno-vojnu saradnju i politiku civilno-vojne iteracije. Svoju odgovornost izvršava preko Međunarodnog vojnog osoblja, Operativnog odjeljenja.

Vojni komitet savjetuje Sjevernoatlantsko vijeće o vojnim pitanjima, što zauzvrat daje općenito strateško usmjerenje, uključujući civilno-vojnu saradnju. Specifične odgovornosti Vojnog komiteta i strateške komande u odnosu na civilno-vojnu saradnju i civilno-vojnu iteraciju utvrđene su u MC-0411/2. U principu, sjedište NATO-a određuje s kojim civilnim akterima NATO treba biti povezan.⁹⁵

3.4. Podrška civilnim akterima i civilnom okruženju

U okviru sveobuhvatnog pristupa, vojna podrška nevojnim akterima i civilnom okruženju uglavnom će se provoditi samo ako je potrebno stvoriti uslove koji podržavaju izvršenje misije. Može uključivati širok spektar resursa kao što su informacije, osoblje, materijal, komunikacijski uređaji, specijalistička stručnost ili obuka. Omogućavanje ove vojne podrške civilnim akterima zadatak je civilno-vojne saradnje. Samu podršku mogu pružiti svi elementi vojske. Pristup pružanja podrške civilnim akterima sadržava:⁹⁶

- podršku putem razmjene kapaciteta i informacija;
- omogućiti podršku putem izgradnje kapaciteta; i
- podršku vojnim sredstvima (samo u krajnjem slučaju).

3.5. Civilni akteri

⁹⁴ Kasselmann, Hans-Jürgen 2012. Civil-Military Cooperation, A Way to Resolve Complex Crisis Situations, Prism 4, No. 1., str. 21

⁹⁵ Kasselmann, Hans-Jürgen 2012. Civil-Military Cooperation, A Way to Resolve Complex Crisis Situations, Prism 4, No. 1., str. 20

⁹⁶ NATO standard AJP-3.19, Allied joint doctrine for civil-military cooperation, edition a version 1, november 2018., str. 36

Civilno-vojna saradnja veza je između vojne misije i civilne dimenzije u području operacija. Važno je razumjeti koji su akteri angažovani u operativnom području i šire.

NATO mora uspostaviti kontakte sa civilnim akterima prije operacija koje će biti pripremljene za misije i operacije. Cilj je uspostaviti pouzdanu i održivu mrežu, uključujući međusobno razumijevanje između organizacija radi jačanja saradnje tokom misije ili operacije. Idealno bi bilo da vojni i civilni akteri već u mirno vrijeme razvijaju međusobno razumijevanje i dobre radne odnose kroz obuku, obrazovanje i druge inicijative. Iako je civilno-vojna saradnja dobro uspostavljeno sredstvo za vojne aktere, većina civilnih aktera nije implementirala sistem civilnih pandana, uključujući kontaktnu tačku i potrebna sredstva za komunikaciju i koordinaciju. Ovo moraju razumjeti sve strane kad angažman započne i što unaprijed podkrepljuje potrebu za zajedničkom obukom.⁹⁷

Iskustvo pokazuje da se kontekst misije može značajno razlikovati. Zajednička karakteristika većini misija je složeni asortiman nevojnih aktera koji će biti angažirani u području operacija i šire. Od zapovjednika će se tražiti da zajedno sa tim akterima djelotvorno i efikasno dođe do krajnjeg stanja, te stoga mora zadržati visoku razinu fleksibilnosti.

Civilno okruženje nije homogeno. Svaki civilni akter imaće vlastitu motivaciju, pravni status, mandat, misiju, postupke i politike za upravljanje svojim radom i provođenjem. Zbog svoje raznolikosti, tehnike koje promiču učinkovitu interakciju s jednim tipom glumca često će se razlikovati od onih koje rade s drugim. Neki civilni akteri možda ne žele blisko surađivati s vojnim akterima. Neki civilni akteri mogu čak izbjeći bilo kakvu interakciju. Promjena će biti stalna i stoga ovo prije svega zahtijeva sposobnosti civilno-vojne saradnje da se stalno prilagođavaju svom okruženju i prihvaćaju širok spektar interakcije.

Obaveze kojima se posvećuju civilni akteri ne mogu se naći samo u području humanitarne pomoći ili pomoći u *katastrofama*. Širi se širokim spektrom, od neposredne pomoći za spašavanje života, kroz srednjoročni angažman na širem području vremenski ograničene pomoći, pa sve do dugoročnih projekata ekonomskog razvoja, uključujući infrastrukturnu stabilizaciju, obrazovne aspekte, rješavanje sukoba ili društvo - razvijanje pitanja uopšte, ali ne i ograničeno. Ovakva raznolikost pristupa rezultira različitim programima, strukturama i procedurama. Svi ovi akteri i njihove akcije imaju utjecaja na cjelokupnu situaciju i stoga moraju biti dio vojnih razmatranja.

3.6. Ključni humanitarni principi civilno-vojne saradnje

⁹⁷ NATO standard AJP-3.19, Allied joint doctrine for civil-military cooperation, edition a version 1, november 2018., str. 36

Humanitarna pomoć je pomoć pogođenom stanovništvu koja kao svoju primarnu svrhu želi spasiti živote i ublažiti patnju stanovništva pogođenog krizom. Humanitarna pomoć mora se pružati u skladu s osnovnim humanitarnim principima. U slučaju nužde i pomoći u katastrofama, većina civilnih aktera koristi izraz „humanitarna pomoć“ umjesto „humanitarna akcija“.

Ključni humanitarni principi pružaju temelje humanitarne akcije. Postoje četiri humanitarna principa:⁹⁸

- Humanost. Ljudska patnja mora se rješavati gdje god se nađe. Svrha humanitarne akcije je ublažiti ljudsku patnju, zaštititi život i zdravlje i osigurati poštovanje ljudi.
- Nepristrasnost. Humanitarna pomoć i akcije moraju se provoditi nepristrano, samo na osnovu potreba, dajući prioritet najhitnijim slučajevima nevolje i ne praveći razlike na osnovu nacionalnosti, rase, spola, vjerskih uvjerenja, klasnih ili političkih mišljenja.
- Neutralnost. Da bi i dalje imali povjerenje svih uključenih strana, humanitarni akteri moraju djelovati neutralno i ne smiju zauzimati strane u neprijateljstvima niti se upuštati u kontroverze političke, rasne, vjerske ili ideološke prirode.
- Nezavisnost. Kako bi se osigurala sposobnost humanitarnih aktera da djeluju u skladu sa neutralnošću, formuliran je princip neovisnosti, kako bi se naglasilo da se humanitarna pomoć mora dostavljati autonomno od vojnih, političkih ili ekonomskih ciljeva.

Navedeni principi su od ključne važnosti za uspostavljanje i održavanje pristupa pogođenim ljudima, bilo u prirodnim katastrofama ili složenim vanrednim situacijama, kao što je oružani sukob. Promovisanje i osiguravanje poštivanja principa ključni su elementi efikasne humanitarne koordinacije.

Najbolje planiranje je uspješno samo ako se planirani zadaci izvršavaju na pravi način, i obrnuto. To znači da NATO u civilno-vojnoj saradnji mora raditi prave stvari, u pravo vrijeme, na pravom mjestu, sa pravim sredstvima za podršku misiji.

4. Aktivnosti civilno-vojne saradnje

⁹⁸ Kasselmann, Hans-Jürgen 2012. Civil-Military Cooperation, A Way to Resolve Complex Crisis Situations, Prism 4, No. 1., str. 21

Doprinos civilno-vojne saradnje postizanju ciljeva NATO misije je podrška željenim efektima u smislu civilnog okruženja. Ovi efekti će se definisati tokom procesa planiranja. Učinci povezani sa civilno-vojnou saradnjou mogu biti, na primjer, uspostavljeni odnos sa civilnim akterima ili minimaliziran negativan uticaj vojnih akcija na civilno okruženje. Za stvaranje takvih efekata koristit će se sljedeće aktivnosti civilno-vojne saradnje:⁹⁹

- Komunikacija. Učinkovita saradnja moguća je samo ako postoji uspješna komunikacija na svim nivoima. Ovo se može pokazati teškim zbog odsustva efikasne komunikacijske infrastrukture. Na osnovu strateških smjernica komandant će biti u kontaktu sa civilnim akterima. Potrebno je znati da ponekad lokalni akteri mogu imati više moći od formalnih vođa. Jednako tako, civilno-vojni oficiri za vezu vjerovatno će biti raspoređeni u štabove civilnih aktera. Važno je da osoblje civilno-vojne saradnje zadrži proaktivan odnos sa kolegama u tim organizacijama. Stabilni odnosi omogućavaju osoblju koji učestvuje u civilno-vojnoj saradnji da civilnim akterima objasni vojne ciljeve/operacije i stekne detaljno znanje o ulozi i odgovornostima civilnih aktera. Pored toga, civilni akteri su suštinski izvor informacija o različitim aspektima civilnog okruženja (na primjer historijska perspektiva, političke strukture, mogućnosti države domaćina i lokalna kultura). Učinkovita komunikacija omogućava razmjenu informacija. Učiniti informacije široko dostupnima civilnim i vojnim elementima koji višestruko odgovaraju, ne samo da smanjuje dupliranje napora, već i poboljšava koordinaciju i saradnju i pruža zajedničku bazu znanja kako bi se ključne informacije mogle objediniti, analizirati i provjeriti. Mreže civilno-vojne saradnje trebaju biti osmišljene kako bi se olakšala razmjena informacija između civilnih i vojnih organizacija. Zajedničko informacijsko okruženje olakšava razmjenu informacija, dok će se mjere sigurnosti poslovanja razmatrati u svakom koraku procesa.
- Planiranje. Kritično je da je osoblje civilno-vojne saradnje zastupljeno u komandnim planerskim grupama. Faktori koji se odnose na civilno okruženje vjerovatno će uticati na sve aspekte poslovanja i s tim u vezi rada osoblja. Zbog toga bi osoblje civilno-vojne saradnje trebalo raditi u bliskoj saradnji sa svim ograncima vojnog osoblja i biti dio svih procesa i tijela unakrsnih štabova, kako bi se osiguralo da su civilni faktori u potpunosti integrisani u sve operativne planove. Da bi bilo efikasno, osoblje civilno-vojne saradnje mora biti uključeno u izviđačke misije i treba održavati bliski kontakt

⁹⁹ NATO standard AJP-3.19, Allied joint doctrine for civil-military cooperation, edition a version 1, november 2018., str. 46

sa relevantnim civilnim organizacijama i vladinim službenicima uoči operacije. Kad god je to moguće, osoblje civilno-vojne saradnje treba da učestvuje u civilnim grupama za planiranje i procjenu. Podrška civilno-vojnoj saradnji pokriva politički mandat, upravljanje, civilne aktere i civilno stanovništvo i rezultira doprinosom civilno-vojne saradnje sveobuhvatnoj pripremi operativnog okruženja.

- Koordinacija. Različiti mandati, kulture i perspektive zahtijevaju koordinaciju aktivnosti između vojnih i civilnih aktera kako bi se osiguralo da ciljevi nisu ugroženi. Potrebna je interna koordinacija sa svim ograncima i funkcijama osoblja kako bi se uzajamno povećala efikasnost i efikasnost njihovih radnji.
- Olakšavanje civilno-vojne interakcije. U slučajevima civilno-vojne saradnje NATO komunicira sa civilnim akterima i na taj način omogućava i olakšava civilno-vojnu interakciju za ostalo osoblje sjedišta. Osoblje civilno-vojne saradnje obučeno je za okupljanje odgovarajućih vojnih i civilnih aktera. Olakšavanje civilno-vojne interakcije razlikovat će se na svakom nivou komandovanja zbog fokusa, odgovornosti i opsega koordinacije.
- Procjene. Kod civilno-vojne saradnje osoblje će biti uključeno u razne procjene. Ove procjene trebaju ispitati određena geografska područja, prilike, grupe, aktere ili predmete od posebnog interesa, itd. Procjene civilno-vojne saradnje doprinose svijesti o situaciji i razumijevanju osoblja i informišu o procesu planiranja i donošenja odluka. Civilno-vojna saradnja takođe doprinosi procjeni operacija kako bi se stvorilo razumijevanje za napredak i uspjeh misije.

5. Razmjena informacija

Razmjena informacija je razmjena informacija između najmanje dva aktera. Kod civilno-vojne saradnje informacije se razmjenjuju unutar vojske i sa civilnim akterima, za obostranu upotrebu informacija.¹⁰⁰

Za vojsku je vitalno dijeliti informacije sa civilnim akterima kako bi se postigli zajednički ciljevi. Povjerenje i međusobno razumijevanje preduslov su za razmjenu informacija unutar zajednice civilno-vojne saradnje.

¹⁰⁰ NATO standard AJP-3.19, Allied joint doctrine for civil-military cooperation, edition a version 1, november 2018., str. 46

Široko dostupne informacije poboljšavaju koordinaciju i saradnju i pružaju zajedničku bazu znanja kako bi se ključne informacije mogle objediniti, analizirati i provjeriti. Razmjena informacija je alat za sprečavanje dupliciranja, povećanje efikasnosti i uštedu resursa.

6. Mehanizmi saradnje Bosne i Hercegovine i NATO-a

Ulaskom u Partnerstvo za mir, Bosna i Hercegovina je dobila mogućnost za bolju saradnju na odbrambenom i planu zaštite, ali je time i preuzela obavezu da se aktivno uključi u rad NATO-ovih tijela za civilno planiranje u kriznim situacijama.

Saradnja u području zaštite i spašavanja država članica NATO i država koje su u programu Partnerstva za mir odvija se u sklopu Uprave za civilno planiranje u vanrednim situacijama (CEPD).¹⁰¹

Svojim ulaskom u proces integracije u NATO, BiH je identificirala članstvo u NATO-u kao jedan od prioriteta njegove vanjske politike. Razne odluke parlamenata, odluke Predsjedništva BiH, generalni smjer i prioriteti za provođenje vanjske politike Bosne i Hercegovine, Bijela knjiga o odbrani Bosne i Hercegovine, takođe i drugi dokumenti definisali su članstvo u NATO-u kao strateški cilj.¹⁰²

Saradnja između BiH i NATO saveza odvija se kroz nekoliko mehanizama koji su komplementarni, mada nekad hronološki sukcesivni, a nekad i paralelni.¹⁰³

Partnerstvo za mir je prvi mehanizam saradnje uspostavljen između BiH i NATO-a. To je NATO-ov program usmjeren ka stvaranju povjerenja između ovoga saveza i drugih zemalja istočne Evrope i nekadašnjega Sovjetskog saveza. Program teži uspostavljanju međusobne vojne saradnje i regionalne stabilnosti, a uspostavljen je 1994. godine. Obim saradnje određuje svaka država potpisujući Individualni partnerski program.

Saradnja uspostavljena između BiH i NATO-a podrazumjeva zajedničke manevre i ispunjavanje standarda NATO-a pri nabavci nove vojne opreme ili školovanju oficira.

¹⁰¹ Uloga NATO-a u slučajevima civilnih izvanrednih situacija, dostupno na: [http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20\(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama\).doc](http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama).doc), datum preuzimanja: 20.05.2021.

¹⁰² Borić, Faruk 2012. Perspektive euroatlantskih integracija. Sarajevo: Centre for Policy and Governance., str. 12

¹⁰³ Preljević, Hamza 2017. UNSatisfied? The Rocky Path to NATO Membership – Bosnia and Herzegovina: A New Approach in Understanding the Challenges, Croatian International Relations Review, Vol. 23 No. 80, str. 43

Također Partnerstvo za mir daje mogućnost državama koje su članice Partnerstva za mir da učestvuju u mirovnim misijama NATO-a.¹⁰⁴

I pored svih nabrojanih ciljeva Partnerstva za mir i mogućnosti članica, Partnerstvo za mir ujedno zemljama članicama daje mogućnost izbora o odlučivanju da li će uputiti svoje snage u pomoći u odbrani.

Proces planiranja i revizije (PARP) inicijalni je NATO-ov program usmjeren ka promociji transparentnosti u planiranju državne odbrane i boljoj pripremi snaga partnera za saradnju sa snagama Saveza.

Nakon početnog PARP-a i uvida u planiranje sistema odbrane te kompatibilnosti oružanih snaga s NATO-om, slijedi Individualni partnerski program (IPP) kao radni program između NATO-a i zemlje članice Partnerstva za mir.

Sljedeći korak je Individualni partnerski akcijski plan (IPAP).¹⁰⁵ To je mehanizam saradnje između NATO-a i partnerske zemlje koja želi značajno poboljšati saradnju sa Savezom. Obuhvata sve značajnije oblasti društvenog života i ima četiri poglavlja, i to: politička i sigurnosna, odbrambena i vojna pitanja; javna diplomatija; upravljanje krizama i planiranje odgovora na vanredne situacije te administrativna i pitanja sigurnosne zaštite i resursa. Koordinacijski tim NATO-a redovno ažurira pregled implementacije te dostavlja informacije Vijeću ministara BiH na razmatranje.

Intenzivirani dijalog (ID)¹⁰⁶ predstavlja viši funkcionalni nivo u kojem BiH sudjeluje od aprila 2008.godine, odnosno od Samita NATO-a u Bukureštu. Ovaj program pokriva širok spektar političkih, vojnih, finansijskih i sigurnosnih pitanja koja se odnose na moguće članstvo u NATO-u, bez prejudiciranja bilo kakve eventualne odluke Saveza o prijemu neke države u članstvo. U ovaj program se pozivaju zemlje koje su jasno izrazile svoju namjeru da žele postati njegove članice.¹⁰⁷

Putem Akcionog plana za članstvo, popularnog MAP-a¹⁰⁸, od države aspirantice očekuje se da ostvari određene ciljeve u političkim, ekonomskim, odbrambenim i vojnim pitanjima, u oblasti resursa te sigurnosnim i pravnim pitanjima. Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je u junu 2009. godine donijelo odluku o podnošenju aplikacije za učešće u MAP-u, što je rezultiralo „uslovnim članstvom“ deset mjeseci kasnije. Cilj ovog programa je ugraditi

¹⁰⁴ Politička analiza, Proširenje NATO-a na Bosnu i Hercegovinu (Korak ka stabilnosti ili Ne računaj NATO), Analiza 3/12, Friedrich Evert Stiftung, Vanjskopolitička inicijativa BH, Sarajevo, 2012., str. 3

¹⁰⁵ Individual Partnership Action Plan – IPAP.

¹⁰⁶ Intensify Dialogue – ID.

¹⁰⁷ Politička analiza, Proširenje NATO-a na Bosnu i Hercegovinu (Korak ka stabilnosti ili Ne računaj NATO), Analiza 3/12, Friedrich Evert Stiftung, Vanjskopolitička inicijativa BH, Sarajevo, 2012., str. 1

¹⁰⁸ Membership Action Plan – MAP.

najbolje prakse i rješenja u proces interne kontrole državnih institucija. MAP je nužan korak u procesu integracije u NATO savez, ali dobivanje MAP statusa ipak ne pruža jamstva državi aspirantici za konačno postizanje punopravnog članstva u Savezu. Kao uslov za članstvo u MAP-u od države aspirantice se očekuje da ostvari određene ciljeve u političkim i ekonomskim pitanjima. To uključuje rješavanje svih međunarodnih, etničkih ili teritorijalnih pitanja mirnim sredstvima; privrženost vladavini zakona i poštivanju ljudskih prava; uspostavu demokratskog nadzora nad oružanim snagama te promociju stabilnosti i blagostanja kroz slobodno tržište, socijalnu pravdu i odgovornost spram okoliša.¹⁰⁹

Odbrambena i vojna pitanja usmjerena su na sposobnost države da doprinese kolektivnoj odbrani i novim misijama Saveza. Implementacija IPP-a i sudjelovanje u PARP-u važni su instrumenti za postizanje ciljeva u ovoj oblasti. Nadalje, pitanje resursa usmjereno je ka zahtjevu da država aspirantica osigura dostatne resurse za odbranu kako bi se moglo odgovoriti obavezama koje podrazumijevaju kolektivni naponi NATO-a. Pored toga, sigurnosna pitanja koncentrirana su oko zahtjeva da država aspirantica ima instrumente za zaštitu povjerljivih podataka. Konačno, pravna pitanja tretiraju zahtjev da država aspirantica ima zakonodavni okvir i tako uređena zakonska rješenja da je saradnja s NATO-om kompatibilna s nacionalnim pravnim sistemom.¹¹⁰

7. Saradnja Bosne i Hercegovine sa NATO – Partnerstvo za mir

7.1. Saradnja Bosne i Hercegovine sa NATO u okviru programa Partnerstvo za mir

Bosna i Hercegovina teži pridruživanju NATO-u. Podrška demokratskim, institucionalnim, sigurnosnim i odbrambenim reformama ključni su fokus saradnje. Zemlja aktivno podržava misiju pod vodstvom NATO-a u Afganistanu i surađuje sa saveznicima i drugim partnerskim zemljama u mnogim drugim oblastima.

Savez se zalaže za izgradnju dugoročnog mira i stabilnosti u Bosni i Hercegovini od ranih 1990-ih, kada je počeo podržavati napore međunarodne zajednice da okonča sukob u Bosni i Hercegovini. NATO je odigrao ključnu ulogu u provedbi Daytonskog mirovnog sporazuma mirovnim angažmanima tokom devetogodišnjeg perioda od decembra 1995. do decembra

¹⁰⁹ Politička analiza, Proširenje NATO-a na Bosnu i Hercegovinu (Korak ka stabilnosti ili Ne računaj NATO), Analiza 3/12, Friedrich Evert Stiftung, Vanjskopolitička inicijativa BH, Sarajevo, 2012., str. 2

¹¹⁰ Politička analiza, Proširenje NATO-a na Bosnu i Hercegovinu (Korak ka stabilnosti ili Ne računaj NATO), Analiza 3/12, Friedrich Evert Stiftung, Vanjskopolitička inicijativa BH, Sarajevo, 2012., str. 2

2004. U decembru 2004. primarna odgovornost za vojne aspekte Mirovnog sporazuma predana je Europskoj uniji (EU) .

Bosna i Hercegovina pridružila se programu Partnerstvo za mir (PfP) 2006. godine. Bosna i Hercegovina je pozvana da se pridruži Akcionom planu za članstvo 2010. godine. Saradnja zemlje sa NATO-om strukturirana je kroz Program reforme Bosne i Hercegovine. Ovaj Program reformi iznosi reforme koje vlada namjerava poduzeti i olakšava pružanje podrške NATO-u tim naporima.

Podnijevši svoj prvi program reformi u decembru 2019. godine za narednu godinu, Bosna i Hercegovina je podnijela svoju samoprocjenu napretka postignutog početkom 2021. godine.

Da bi olakšala saradnju, Bosna i Hercegovina ima diplomatsku misiju u sjedištu NATO-a, kao i ured za vezu pri Vrhovnom sjedištu Savezničkih snaga Evrope (SHAPE).

NATO zadržava vojno sjedište u Sarajevu s primarnom misijom pomaganja vlastima Bosne i Hercegovine u reformama i obavezama vezanim za program PzM i bližu integraciju s NATO-om, a sekundarna misija pružanja logističke i druge podrške snagama Europske unije u Bosni i Hercegovini.

7.2. Ključna područja saradnje

Saradnja Bosne i Hercegovine sa NATO-om obostrano je korisna i uključuje:¹¹¹

- Izgradnju sposobnosti i interoperabilnosti,
- Podrška operacijama i misijama koje vodi NATO,
- Šira saradnja.

7.2.1. Izgradnju sposobnosti i interoperabilnosti

Bosna i Hercegovina radi na razvoju potpuno profesionalnih oružanih snaga koje su interoperabilne sa NATO snagama i u kojima rade dobrovoljci koji ispunjavaju visoke profesionalne standarde. U tom cilju, zemlja sudjeluje u Procesu planiranja i preispitivanja PfP (PARP) od maja 2007. Uloga PARP-a je pružanje strukturirane osnove za utvrđivanje snaga i sposobnosti koje bi mogle biti na raspolaganju Savezu za multinacionalnu obuku, vježbe i mirovne operacije i operacije upravljanja krizama. Takođe služi kao glavni mehanizam koji se koristi za vođenje i mjerenje napretka u odbrani i vojnoj reformi.

¹¹¹ North Atlantic Treaty Organization, 2021. Relations with Bosnia and Herzegovina, dostupno na: https://www.nato.int/cps/it/natohq/topics_49127.htm, datum pristupa: 20.05.2021.

Bosna i Hercegovina je proglasila brojne snage i sredstva potencijalno dostupnim za aktivnosti Partnerstva za mir, uključujući inženjerske sposobnosti (odlaganje eksplozivnih sredstava) i srodnu opremu.

Od 2014. godine, u okviru Partnerske inicijative za interoperabilnost, Bosna i Hercegovina je učestvovala u platformi interoperabilnosti, koja okuplja saveznike sa 24 odabrana partnera koji aktivno doprinose NATO operacijama.¹¹²

Bosna i Hercegovina je aktivni učesnik u prilagođenom programu izgradnje integriteta (BI) koji se fokusira na dobro upravljanje i transparentno i efikasno korištenje odbrambenih resursa. Nacionalni centar za obuku operacija podrške miru koji je akreditovan za NATO (PSOTC) nudi stručnu obuku o izgradnji integriteta i drugim temama.

7.2.2. Podrška operacijama i misijama koje vodi NATO

Od 2009. godine Bosna i Hercegovina daje doprinose oficirima u Međunarodnim snagama za sigurnosnu pomoć (ISAF) pod vodstvom NATO-a u Afganistanu kao dio Danskog i Njemačkog kontingenta, a sada doprinosi NATO-ovoj Misiji odlučne podrške (RSM) u Afganistanu.

7.2.3. Šira saradnja

Bosna i Hercegovina razvija svoje nacionalne civilne sposobnosti za upravljanje vanrednim situacijama i upravljanjem katastrofama u konsultacijama sa saveznicima, uključujući razvoj pravnog okvira za suočavanje sa civilnim vanrednim situacijama i rad na uspostavljanju informativnog sistema o civilnoj krizi za koordinaciju aktivnosti u slučaju vanrednih situacija. U maju 2014. godine, Bosna i Hercegovina zatražila je pomoć od NATO-ovog Euroatlantskog centra za koordinaciju odgovora na katastrofe (EADRCC) nakon razornih poplava koje su pogodile zemlju. NATO je koordinirao hitnom pomoći savezničkih i partnerskih zemalja, slanjem helikoptera, čamaca, vode za piće, hrane, skloništa i sredstava. 2017. godine zemlja je bila domaćin godišnje vježbe pripravnosti i odgovora na katastrofe EADRCC koja je okupila saveznike, partnere i međunarodne organizacije.¹¹³

¹¹² North Atlantic Treaty Organization, 2021. Relations with Bosnia and Herzegovina, dostupno na: https://www.nato.int/cps/it/natohq/topics_49127.htm, datum pristupa: 20.05.2021.

¹¹³ North Atlantic Treaty Organization, 2021. Relations with Bosnia and Herzegovina, dostupno na: https://www.nato.int/cps/it/natohq/topics_49127.htm, datum pristupa: 20.05.2021.

Bosna i Hercegovina i NATO imaju za cilj poboljšati javni pristup informacijama o prednostima saradnje i mogućem članstvu Bosne i Hercegovine u Alijansi. U tom cilju postoji nacionalna komunikacijska strategija NATO-a. Poseban naglasak stavljen je na aktivnosti koje podrazumijevaju održivost i koje povezuju ključne sudionike: vladu, civilno društvo i medije. Javna diplomatija smatra se ključnim područjem kojem je potreban poseban napor i resursi za informiranje javnosti i vlasti u Bosni i Hercegovini o NATO-u. Potrebno je pružiti tačne informacije, suprotstaviti se dezinformacijama i promovirati blagodati reformskih napora u Bosni i Hercegovini. Sjedište NATO-a u Sarajevu pruža resurse na terenu i radi s nekoliko saveznika.¹¹⁴

U okviru Programa nauke za mir i sigurnost (SPS), vodeća područja za saradnju sa Bosnom i Hercegovinom uključuju protuterorizam, cyber odbranu, naprednu tehnologiju, otkrivanje i uklanjanje mina i neeksplozivnih ubojnih sredstava, te ljudske i socijalne aspekte sigurnosti. Značajno je da su stručnjaci iz Bosne i Hercegovine direktno uključeni u implementaciju sistema zapovijedanja incidentima sljedeće generacije (NICS) na zapadnom Balkanu - mrežnog softvera za upravljanje i upravljanje koji olakšava suradnju na svim nivoima pripremljenosti, planiranja, reagovanja i oporavak tokom prirodnih katastrofa i drugih incidenata. Pored toga, naučnici u Bosni i Hercegovini rade na razvoju različitih tehnologija za rješavanje opasnosti od eksplozije, uključujući virtualnu i proširenu stvarnost i poboljšane sisteme detekcije.

Izazovi napretka u Bosni i Hercegovini pogoršani su pandemijom COVID-19, koja je zaoštrila zdravstvene sisteme u regiji. Predstavljajući kontinuiranu podršku NATO-a zemlji, saveznici su odobrili NATO-ov paket pomoći COVID-19 u vrijednosti od 500.000 EUR. Projekt je razvijen na osnovu zahtjeva države za pomoć EADRCC-u i odobren od strane Odbora za operativnu politiku za provedbu.

8. Proces planiranja i revizije (*Planning and Review Process – PARP*) i partnerski ciljevi

PARP predstavlja ključni mehanizam programa Partnerstvo za mir – NATO i odraz je procesa planiranja snaga, koji se neprestano sprovodi unutar same Alijanse (NATO) na države partnere te omogućava partnerima da razviju ostvarljive i održive sposobnosti, kako za svoje sigurnosne potrebe, tako i za doprinos NATO operacijama.¹¹⁵

¹¹⁴ North Atlantic Treaty Organization, 2021. Relations with Bosnia and Herzegovina, dostupno na: https://www.nato.int/cps/it/natohq/topics_49127.htm, datum pristupa: 20.05.2021.

¹¹⁵ PARP i Partnerski ciljevi, dostupno na: os.mod.gov.ba/vojno-vojna-saradnja/saradnja-sa-nato/default.aspx?id=950&langTag=bs-BA, datum pristupa: 19.05.2021.

Proces planiranja i preispitivanja (PARP) igra značajnu ulogu u postizanju mnogih glavnih ciljeva Partnerstva za mir (PfP-a). Zemlje sudionice identificiraju specifične snage koje treba osigurati za Partnerstvo za mir i definišu njihov opseg za poboljšanje interoperabilnosti. Prva runda PARP-a, koja se održala između januara i maja 1995. godine uz učešće 14 zemalja partnera, bila je nešto kao probno vođenje, a stečeno iskustvo pružit će smjernice za buduće postupke. Radit će se na razvoju PARP-a i ubuduće, a očekuje se da će proces biti proširen.

Partnerstvo za mir (PfP) postiglo je velike korake od svoje inauguracije, a jedan od tih koraka naprijed, napravljen početkom ovog dijela godine, bio je početak procesa planiranja i preispitivanja (PARP). PARP se često spominjao na raznim forumima tokom posljednjih nekoliko mjeseci, ali obično s malo objašnjenja. PARP je sastavni dio PfP-a.

Proces planiranja i revizije (Planning and Review Process – PARP) ima za cilj da pomogne zemlji partneru (PfP BiH) da razvije vojne kapacitete radi doprinosa aktivnostima PfP od kojih su najvažnije mirovne operacije pružanja humanitarne pomoći, traganja i spašavanja. Od zemlje partnera se zahtijeva da ispuni Upitnik sveukupne interoperabilnosti PfP kojim se daje odgovor na pitanja statusa nacionalnih snaga u smislu njihove interoperabilnosti sa NATO snagama. Upitnik takođe sadrži i pitanja i domene odbrambene politike, demokratske kontrole oružanih snaga, nacionalne politike u vezi sa saradnjom u okviru PfP, relevantne finansijske i ekonomske planove, detaljne informacije o vojnim kapacitetima partnerske zemlje koje je spremna da stavi na raspolaganje za saradnju u okviru PfP, zatim sveobuhvatni pregled vojnih snaga i partnerskih ciljeva koji se tiču mjera definisanih za unapređenje sposobnosti vojnih snaga da djeluju sa snagama Alijanse.¹¹⁶

Učešćem u PARP-u partneri sebi postavljaju zahtjeve u razvoju sopstvenih sposobnosti u vidu partnerskih ciljeva. Bosna i Hercegovina ima ukupno 40 partnerskih ciljeva (PC). U nadležnosti OS BiH je 17 partnerskih ciljeva - od toga su 3 opšta (G), 11 kopnenih (L) i 3 zračna (A). Svi PC iz nadležnosti Oružanih snaga BiH nastavljaju kontinuirano sa implementacijom.¹¹⁷

¹¹⁶ PARP i Partnerski ciljevi, dostupno na: os.mod.gov.ba/vojno-vojna-saradnja/saradnja-sa-nato/default.aspx?id=950&langTag=bs-BA, datum pristupa: 19.05.2021.

¹¹⁷ PARP i Partnerski ciljevi, dostupno na: os.mod.gov.ba/vojno-vojna-saradnja/saradnja-sa-nato/default.aspx?id=950&langTag=bs-BA, datum pristupa: 19.05.2021.

Zaključak

Na kraju se može zaključiti kako je uloga Sjevernoatlantskog saveza (NATO) u smislu civilno-vojne saradnje u zaštiti i spašavanju determinirana zakonskom regulativom, te obavezama Bosne i Hercegovine iz Partnerstva za mir. Pedesetih godina prošlog vijeka bilo je niz slučajeva kada je NATO korišten za koordinaciju pomoći u odgovoru na zemljotrese, poplave i druge katastrofe. Srećom, sa poboljšanja u pripravnosti za katastrofe, 1960-ih je bilo relativno malo većih katastrofa u zemljama članicama Saveza koje su premašile nacionalne mogućnosti i za šta je bila potrebna NATO koordinacija ili pomoć. Brojne države NATO-a odgovorile su pružanjem potrebnim humanitarnim pomoćima (šatori, helikopteri, hrana i medicina), prvenstveno na bilateralnoj osnovi.

1971. godine revidirane su NATO-ove procedure za koordinaciju pomoći u katastrofama, poboljšanje institucionalnih odnosa između NATO-a i međunarodne zajednice.

Svaka zemlja je odgovorna za zbrinjavanje žrtava i pružanje pomoći u vanrednim situacijama koje se dese na njenoj teritoriji. Shodno tome, planiranje za slučaj civilnih vanrednih situacija je prvenstveno odgovornost država i državna sredstva uvijek ostaju pod državnom kontrolom. Ako, međutim, obim i trajanje nekih katastrofa prevazilaze sposobnosti pogođene zemlje, njihove posljedice mogu se osjetiti i daleko izvan nje.

NATO, kao forum za usporedbe i analize državnih programa, osigurava da planovi i procedure budu operativni i potrebna sredstva za zajedničko djelovanje u vanrednim situacijama dostupna. Kroz posebne aranžmane za upravljanje krizama, Program planiranja za slučaj civilnih vanrednih stanja podržava NATO proces i organizaciju upravljanja djelovanjem u krizama.

Iskustvo je pokazalo da se kontekst misije NATO može značajno razlikovati. Zajednička karakteristika mnogim misijama je, međutim, složeni asortiman civilnih aktera koji će biti angažovani unutar područja zajedničkih operacija i šire. Od nadležnih će se tražiti da zajedno s tim akterima djeluju efikasno i efikasno do krajnjeg stanja, te stoga mora zadržati visok nivo fleksibilnosti.

Civilno-vojna saradnja i drugi relevantni ogranci i sposobnosti osoblja, kroz civilno-vojnu interakciju, podržaće vođenje vojne operacije u dogovoru sa nevojnim akterima na sveobuhvatan način. NATO mora uspostaviti kontakte sa nevojnim akterima prije operacija koje će biti pripremljene za misije i operacije. Cilj je uspostaviti mreže i stvoriti međusobno razumijevanje između organizacija kako bi se potakla saradnja tokom misije ili operacije.

Idealno bi bilo da vojni i nevojni akteri razviju međusobno razumijevanje i dobre radne odnose prije bilo kakve krize kroz obuku, obrazovanje i druge inicijative.

Civilno-vojna saradnja (CIMIC) veza je između vojne misije i civilne dimenzije u području operacija. Važno je razumjeti koji su akteri angažovani u operativnom području i šire.

Civilno-vojna saradnja zajednička je funkcija koja sadrži skup sposobnosti integrisanih u pružanje podrške postizanju ciljeva misije i omogućavanje komandovanja NATO-a da efikasno sudjeluju u širokom spektru civilno-vojne interakcije s različitim civilnim akterima. Cilj civilno-vojne saradnje je podržati ciljeve misije uspostavljanjem i održavanjem saradnje sa civilnim akterima u području operacija.

Idealno bi bilo da svi akteri rade na zajedničkom cilju, ali tamo gdje to nije moguće interakcija će osigurati da se aktivnosti za podršku svakom planu što je više moguće usklade, kako bi se izbjegli negativni uticaji na vlastite operacije, kao i na civilne operacije i civilne akcije.

Imajući u vidu nešto kompleksniju ustavnu strukturu Bosne i Hercegovine, oblast planiranja i finansiranja u slučaju civilnih vanrednih situacija karakterizira nešto drugačiji oblik organizacije i upravljanja ovim sektorom. Tako, po definisanom teritorijalnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine, jedinice lokalne, gradske, kantonalne, entitetske i državne uprave, u okviru svojih prava i obaveza utvrđenih zakonom, uređuju, planiraju, educiraju, organiziraju, finansiraju i provode sistem zaštite i spašavanja. Okvirnim zakonom o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u Bosni i Hercegovini okvirno se uređuje zaštita i spašavanje ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u Bosni i Hercegovini. Saradnja u području zaštite i spašavanja država članica NATO i država koje su u programu Partnerstva za mir odvija se u sklopu Uprave za civilno planiranje u vanrednim situacijama. Saradnja između BiH i NATO saveza odvija se kroz nekoliko mehanizama koji su komplementarni, mada nekad hronološki sukcesivni, a nekad i paralelni. Partnerstvo za mir je prvi mehanizam saradnje uspostavljen između BiH i NATO-a. S obzirom na prethodno navedeno potvrđena je *generalna hipoteza* koja glasi „*Uloga Sjevernoatlantskog saveza (NATO) u smislu civilno-vojne saradnje u zaštiti i spašavanju determinirana je zakonskom regulativom, te obavezama Bosne i Hercegovine iz Partnerstva za mir*“.

Partnerstvo za mir (PfP) program je praktična bilateralna saradnja između pojedinih euroatlantskih zemalja partnera i NATO-a. Omogućava partnerima da uspostave individualni odnos s NATO-om, birajući vlastite prioritete za saradnju. Aktivnosti koje se nude u okviru programa Partnerstvo za mir dotiču se gotovo svih područja NATO aktivnosti, uključujući rad na odbrani, reformu odbrane, odbrambenu politiku i planiranje, civilno-vojne odnose,

obrazovanje i obuku, vojno-vojnu saradnju i vježbe, civilnu vanrednu situaciju planiranje i reagovanje na katastrofe, te saradnja u nauci i ekološkim pitanjima.

S obzirom na prethodno navedeno potvrđena je *prva posebna hipoteza* koja glasi „*Ulaskom u Partnerstvo za mir, Bosna i Hercegovina je dobila mogućnost za bolju saradnju na odbrambenom i planu zaštite*“.

Tokom godina razvijen je niz alata i mehanizama za Partnerstvo za mir koji podržavaju saradnju kroz kombinaciju politika, programa, akcionih planova i aranžmana. Na Lisabonskom samitu u novembru 2010. godine, kao dio usmjerenih reformskih napora za razvijanje efikasnije i fleksibilnije partnerske politike, saveznički lideri odlučili su poduzeti korake za usmjeravanje NATO-ovih partnerskih alata kako bi otvorili sve zadružne aktivnosti i vježbe partnerima i uskladiti partnerske programe.

Vijeće za euroatlantsko partnerstvo pruža ukupni politički okvir za NATO-ovu saradnju s euroatlantskim partnerima i bilateralne odnose razvijene između NATO-a i pojedinih partnerskih zemalja u okviru programa Partnerstvo za mir.

Zemlje partneri biraju pojedinačne aktivnosti prema svojim ambicijama i mogućnostima. Oni su predstavljeni NATO-u u onome što se naziva prezentacijskim dokumentom.

Saradnja između NATO zemalja našla je svoje mjesto i na polju planiranja za slučaj vanrednih situacija na višegodišnjem nivou, te je ova saradnja proširena tako da obuhvati i zemlje partnere, poput Bosne i Hercegovine. Većina razvijenih država poduzima odgovarajuće mjere ukoliko dođe do vanrednih situacija tako da se može reći da i Bosna i Hercegovina poduzima adekvatne mjere zbrinjavanje žrtava i pružanje blagovremene pomoći u slučaju vanrednih situacija. Bosna i Hercegovina u tom smislu poduzima sve mjere u pogledu zaštite i spašavanja pa i civilno-vojnu saradnju sa NATO. Može se konstatovati kako je u slučaju civilnih vanrednih situacija država ta koja ima odgovornost poduzimanja adekvatnih mjera. Adekvatne mjere poduzimaju državne institucije, pa je tako i kontrola finansija za te potrebe pod kontrolom državnih institucija nadređenih za poduzimanje mjera u zaštiti i spašavanju. S obzirom na prethodno navedeno potvrđena je *druga posebna hipoteza* koja glasi „*Saradnja između NATO zemalja našla je svoje mjesto i na polju planiranja za slučaj vanrednih situacija na višegodišnjem nivou, te je ova saradnja proširena tako da obuhvati i zemlje partnere, poput Bosne i Hercegovine*“.

Literatura

a) Knjige:

1. Agić, Samir 2009. *Zaštita i spašavanje na nivou Bosne i Hercegovine*, prezentacija, Sarajevo: FPN., preuzeto sa: <http://www.cz.zdk.ba/dokumenti/prezentacije/send/12-prezentacije/42-zastita-i-spasavanje-na-nivou-bosne-i-hercegovine>
2. Bennet, A. Leroy, Oliver, K. James 2004. *Međunarodne organizacije. Načela i problemi*. Zagreb: Politička kultura.
3. Borić, Faruk 2012. *Perspektive euroatlantskih integracija*. Sarajevo: Centre for Policy and Governance.
4. Cvrtila, Vlatko 2004. *Hrvatska i NATO*. Zagreb: Centar za politološka istraživanja.
5. Čehulić, Lidija 2003. *Euroatlantizam*. Zagreb: Politička kultura.
6. Čehulić, Lidija 2004. *NATO i novi međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura.
7. Degan, Vladimir 2006. *Međunarodno pravo, Second revised edition*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
8. Huseinbašić, Čamil 2009. *Upravljanje sistemom zaštite i spašavanja*, Sarajevo: Jordan studio d.o.o.
9. Huseinbašić, Čamil 2007. *Civilna zaštita u sistemu sigurnosti*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Sarajevo.
10. Kržalić, Armin 2010. *Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije – BiH.
11. Rotfeld, Adam 2001. *The New Security Dimensions. Europe after the NATO and EU Enlargements*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).
12. Simon, Jeffrey 1996. *NATO Enlargement and Central Europe: A Study in Civil-Military Relations*. Washington: National Defense University Press.
13. Vukadinović, Radovan 2001. *Međunarodni odnosi od Hladnog rata do globalnog poretka*. Zagreb: Agencija za komercijalnu djelatnost.
14. Vukadinović, Radovan i dr. 2006. *NATO u međunarodnim odnosima*. Zagreb: FPZG.
15. Vukadinović, Radovan; Čehulić, Lidija 2005. *Europske integracije*. Zagreb: Topical.
16. Vukadinović, Radovan; Vukadinović Čehulić; Lidija, Božinović, Davor 2007. *NATO Euroatlantska Integracija*. Zagreb: Topical.
17. Tihić, Alija 2006. *Rukovođenje akcijama zaštite i spašavanja u prirodnim i drugim nesrećama*, Sarajevo: Federalna uprava Civilne zaštite.

18. Turković, Bisera 2006. *NATO od sigurnosnog saveza do savremenih izazova*. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije.

b) Rječnici i leksikoni:

1. Beridan, Izet; Tomić M. Ivo; Kreso, Muharem 2001. *Leksikon sigurnosti*, Sarajevo: DES.
2. Klaić, Bratoljub 2004. *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Nakladni zavod matice Hrvatske.

c) Naučni i stručni članci:

1. Ćurak, Nerzuk 2010. „NATO, znaš li svoj dug?“ u Demokracija i sigurnost u jugoistočnoj Evropi, *Atlantska inicijativa*, god I, br. 1, 10-14.
2. Kasselman, Hans-Jürgen 2012. Civil-Military Cooperation, A Way to Resolve Complex Crisis Situations, *Prism* 4, No. 1., 17-29.
3. Kurečić, Petar 2008. Usporedba geopolitičkog značenja post-hladnoratovskih krugova proširenja NATO-a, *Suvremene teme: međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti*, Vol. 1 No. 1, 91-108.
4. Nelson, Daniel 1998. Civil Armies, Civil Societies, and NATO's Enlargement, *Armed Forces and Society* 25(1): 137-159
5. Politička analiza, Proširenje NATO-a na Bosnu i Hercegovinu (Korak ka stabilnosti ili Ne računaj NATO), Analiza 3/12, Friedrich Evert Stiftung, Vanjskopolitička inicijativa BH, Sarajevo, 2012.
6. Preljević, Hamza 2017. Unsatisfied? The Rocky Path to NATO Membership – Bosnia and Herzegovina: A New Approach in Understanding the Challenges, *Croatian International Relations Review*, Vol. 23 No. 80, 33-59.
7. Ringsmose, Jens; Rynning, Sten 2011. NATO's new strategic concept: A comprehensive assessment, *DIIS REPORT* 02.
8. Rudolf, Davorin 2007. Budućnost NATO-a, *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu*, No. 14., 131-138.

d) Normativno pravni dokumenti i standardi:

1. Okvirni zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 50/08).
2. Military Committee (MC) 0411/2, NATO Military Policy on Civil-Military Cooperation (CIMIC) and Civil-Military Interaction (CMI), dated 12 May 2014.
1. NATO standard AJP-3.19, Allied joint doctrine for civil-military cooperation, edition a version 1, november 2018.
2. Zakon o civilnoj zaštiti („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 26/02).
3. Zakona o ministarstvima i drugim tijelima uprave u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br. 05/03 i 42/03).
4. Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br. 88/05).
5. Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća („Službene novine Federacije BiH“, br. 39/03, 22/06 i 43/10).

e) Internet izvori:

1. Brošura: Uloga NATO-a u slučajevima civilnih izvanrednih situacija, dostupno na: <http://www.mod.gov.ba/files/file/nato/bos/Uloga%20NATO-a%20u%20planiranju%20za%20slucaj%20civilnih%20vanrednih%20situa.pdf>, datum pristupa: 19.05.2021.
2. <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>, datum pristupa: 16.05.2021.
3. <https://www.handbook.cimic-coe.org/3.non-military-actors/>, datum pristupa: 17.05.2021.
4. NATO priručnik, Public Diplomacy Division NATO, Brussels, Belgium, 2006., dostupno na: <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-cr-2006.pdf>, datum pristupa: 19.05.2021.
5. North Atlantic Treaty Organization, 2021. Relations with Bosnia and Herzegovina, dostupno na: https://www.nato.int/cps/it/natohq/topics_49127.htm, datum pristupa: 20.05.2021.
6. North Atlantic Treaty Organization, 2020. Euro-Atlantic Partnership Council, dostupno na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49276.htm, datum pristupa: 16.05.2021.

7. North Atlantic Treaty Organization, 2017. Partnership for peace programme, dostupno na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm, datum pristupa: 16.05.2021.
8. PARP i Partnerski ciljevi, dostupno na: <os.mod.gov.ba/vojno-vojna-saradnja/saradnja-sa-nato/default.aspx?id=950&langTag=bs-BA>, datum pristupa: 19.05.2021.
9. The North Atlantic Treaty, <http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>, datum pristupa: 17.05.2021.
10. Uloga NATO-a u slučajevima civilnih izvanrednih situacija, dostupno na: [http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20\(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama\).doc](http://www.msb.gov.ba/dokumenti/Centar%20za%20sigurnosne%20studije%20(Uloga%20NATO-a%20u%20vanrednim%20situacijama).doc), datum preuzimanja: 20.05.2021.
11. Zaštita i spašavanje u Bosni i Hercegovini, Centar za sigurnosne studije – BiH, 2010., dostupno na: https://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs_zastita%20i%20spasavanje%20u%20bih%202010.doc1.pdf, datum pristupa: 11.05.2021.